

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİLGİSAYAR VE ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**SANAL ZORBALIK EĞİTİMİNİN 6. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN
SANAL ZORBALIK FARKINDALIĞINA ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FURKAN AYDIN

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MEHMET BARIŞ HORZUM

AĞUSTOS 2016

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BİLGİSAYAR VE ÖĞRETİM TEKNOLOJİLERİ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI**

**SANAL ZORBALIK EĞİTİMİNİN 6. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN
SANAL ZORBALIK FARKINDALIĞINA ETKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FURKAN AYDIN

DANIŞMAN

DOÇ. DR. MEHMET BARIŞ HORZUM

AĞUSTOS 2016

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu, akademik ve etik kuralları gözeterek çalıştığımı ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Furkan AYDIN

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

“Sanal Zorbalık Eğitiminin 6. Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Farkındalığına Etkisi” başlıklı bu yüksek lisans tezi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalında hazırlanmış ve jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Tuncay AYAS

Üye (Danışman) : Doç. Dr. Mehmet Barış HORZUM

Üye : Yrd. Doç. Dr. Özcan Erkan AKGÜN

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

05.05/2016

Doç. Dr. Halil İbrahim SAĞLAM
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Çalışmam süresince benden hiçbir zaman desteğini esirgemeyen, sabır ve anlayış içerisinde yardım edip yol gösteren değerli tez danışmanım Doç. Dr. Mehmet Barış HORZUM'a çok teşekkür ederim. Tez yazım sürecinde fikir ve görüşlerini benimle paylaşan Doç. Dr. Tuncay AYAS'a, yoğun programları arasında vakit ayırarak tez jüriliğini kabul edip teze katkılarından dolayı Yrd. Doç. Dr. Özcan Erkan AKGÜN'e ve manevi desteğini hiç esirgemeyen Doç. Dr. Alpaslan OKUR'a teşekkür ederim.

Fikir, görüş ve desteklerini hiç esirgemeyen arkadaşlarım Murat TOPAL, Safa EROĞLU, İbrahim DUMAN, Musa ARIKAN'a ve diğer arkadaşlarıma şükranlarımı sunarım. Kardeşim kadar sevdiğim manevi desteklerinden dolayı Oğuz DİRİCE, Erdem Çevik, Doğan DENGİZ ve Fatih TATLICI ve Gökhan SEVGEN'e çok teşekkür ederim.

Verilerin kaydedilmesinde bana yardımcı olan ve manevi desteğini hiç esirgemeyen Aysun EROĞLU'na ayrıca teşekkür ederim. Hayat boyu yanımda duran, tüm sıkıntılarımı paylaştığım ve varlıklarını her zaman hissettiğim Kıymet AYDIN, Turhan AYDIN ve kardeşlerim Mahmut AYDIN, Muhammed Emin AYDIN, Hasan AYDIN'a minnettarım. İyi ki varsınız.

ÖZET

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK YÜRÜTÜLEN SANAL ZORBALIK EĞİTİMİ PROGRAMININ ETKİLİLİĞİ

Aydın, Furkan

Yüksek Lisans Tezi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Barış HORZUM

Ağustos, 2016. xvi+69 Sayfa.

Bu araştırma, ortaokul 6. sınıfta öğrenim gören öğrencilere verilen sanal zorbalık eğitiminin öğrencilerin sanal zorbalık farkındalık düzeylerine etkisini belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırmada, yarı deneysel desenlerden eşleştirilmiş desen kullanılmıştır. Yarı deneysel desenler seçkisiz atama içermeyen desenlerdir ve bu desenlerden eşleştirilmiş desen araştırma da kullanılmıştır. Araştırma kapsamında İstanbul ili Sultangazi ilçesi merkez bir ortaokulun 6. sınıfında öğrenim görmekte olan öğrencilerden yansız olarak 3 grubu deney, 3 grubu kontrol olarak eşleştirilmiştir. Bu öğrencilerden 101'i kız, 93'ü ise erkektir. Deney ve kontrol gruplarında yer alan bu öğrencilerin sanal zorbalık farkındalık düzeyleri deneysel işlemlerden önce ve sonra ölçülmüştür.

Araştırmada veri toplama aracı olarak Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği'nin (Ayas, Aydın ve Horzum, 2015) madde havuzu ortaokullara göre uyarlanarak kullanılmıştır. Uzman görüşlerine doğrultusunda ölçekten 4 madde çıkartılmış ve 5 maddede düzenleme yapılarak 5. sınıfta öğrenim gören 210 öğrenciye uygulanarak geçerlilik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Analizler sonucunda ölçek 21 madde ve 4 faktörden meydana gelmiştir. Araştırmada verilerin toplanması, geliştirilen sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği öğrencilere elden dağıtılıp toplama yoluyla elde edilmiştir. Araştırma kapsamında toplanan verilerin analizlerinde ölçeğin faktörleri ve toplam farkındalık değişkenlerinin tekrarlı ölçümler içermesi nedeniyle tek faktörde tekrarlı ölçümler içeren ANOVA testi uygulanmıştır. İstatistiksel işlemler için SPSS 22 paket programı kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin sanal zorbalık farkındalık toplam puanları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Deney grubunda yer

alan öğrencilerin farkındalık düzeyleri eğitim sonunda anlamlı derecede artış göstermiştir. Bu bulgu verilen eğitimin sanal zorbalık farkındalığını artırdığı ve etkili olduğu ifade edilebilir. Dolayısıyla benzer eğitimlerin tüm Türkiye çapında yaygınlaştırılması ve yaş düzeyine uygun şekilde eğitimler geliştirilerek lise ve yükseköğretim düzeyinde benzer eğitimlerin verilmesi önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Sanal Zorbalık, Sanal Zorbalık Farkındalığı, Farkındalık Eğitimi.

ABSTRACT

THE EFFECT OF CYBERBULLYING COURSE ON THE 6TH GRADE STUDENTS' CYBERBULLYING AWARENESS

Aydin, Furkan

Master Dissertation, Department of Computer and Instructional Technology Education

Supervisor: Assoc.Prof. Dr. Mehmet Barış HORZUM

August, 2016. xvi +69 Pages.

In this study, it is aimed to determine the effectiveness of the training program about cyberbullying awareness which was given to secondary school students in the 6th grade.

Quai-experimental design of matched design was used in this study. Quai-experimental designs do not include random assignment. Six groups (3 experiments, 3 controls) of students, who are studying in 6th grade in a secondary school in Sultangazi in province of İstanbul, were chosen for this study. 101 of these students were female and 93 of them were male. Cyberbullying awareness of all these students in the experimental and control groups were measured before and after the experimental procedure.

As data collection tool items of Cyberbullying Awareness Scale which was developed by Ayas, Aydin and Horzum (2015) modified to the level of secondary school students and used. With respect to experts comments 4 items have been removed and 5 items were modified. Two hundred and ten 5th grade students filled in the scale. The validity and reliability analyses were performed from these data. According to analyse result the scale have 21 items under 4 factors. In the analyse period ANOVA for repeated measures in one factor was used. SPSS 22 software package was used for statistical processing.

According to research results it is seen that there is a significant difference of the total score of cyberbullying awareness between experimental and control groups. Cyberbullying awareness level of the students in the experimental group increased significantly at the end of training education. This result may proof that the conducted training program has increased the level of cyberbullying awareness and this is an

effective training program. Therefore, it may be suggested that similar training programs may be developed for all ages and levels of students to increase the level of cyberbullying awareness.

Keywords: Cyberbullying, Cyberbullying Awareness, Awareness Education.

İÇİNDEKİLER

Bildirim	iv
Jüri Üyelerinin İmza Sayfası	v
Ön Söz	vi
Özet	vii
Abstract	ix
İçindekiler	x
Tablolar Listesi	xiv
Şekiller Listesi	xvi
Bölüm I	1
Giriş	1
1.1 Problem Cümlesi	3
1.2 Alt Problemler	3
1.3 Önem	4
1.4 Sınırlılıklar	4
1.5 Tanımlar	4
1.6 Simgeler ve Kısaltmalar	5
Bölüm II	6
Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi ve İlgili Araştırmalar	6
2.1 Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi	6
2.1.1 Teknolojinin Önemi	6
2.1.2 Teknolojinin Olumsuz Yönleri	7
2.1.3 Sanal Zorbalık Nedir?	7
2.1.4 Sanal Zorbalık Çeşitleri	9
2.1.4.1 Ortaya Çıkarma (Outing)	9
2.1.4.2 Sanal Tehdit/Taciz (Cyberstalking)	9
2.1.4.3 İftira (Denigration)	9

2.1.4.4 Dışlama (Exclusion)	9
2.1.4.5 Münakaşaya Girme (Flaming).....	9
2.1.4.6 Rahatsız Etme (Harassment)	9
2.1.4.7 Sahte Kimlik Edinme (Impersonation).....	10
2.1.4.8 Aldatmaca (Trickery)	10
2.1.5 Sanal Zorbalığın İlkokul ve Ortaokullarda Yaygınlığı.....	11
2.1.6 Sanal Zorbalığın Liselerde Yaygınlığı	15
2.2 Sanal Zorbalık Farkındalığı ile İlgili Yapılan Araştırmalar	19
2.2.1 Farkındalık Nedir?.....	19
2.2.2 Farkındalığı Arttırmak İçin Yapılan Çalışmalar.....	19
2.2.3 Sanal Zorbalık Farkındalığı Nedir?	21
2.2.4 Sanal Zorbalık Farkındalık Boyutları	21
2.2.4.1 Okul Boyutu	21
2.2.4.2 Bilgi Boyutu	21
2.2.4.3 Tanıma Boyutu	21
2.2.4.4 Sorun Boyutu.....	21
2.2.5 Sanal Zorbalık Farkındalığı İle İlgili Yapılmış Çalışmalar	21
2.3 Alanyazın Taramasının Sonucu.....	24
Bölüm III	25
Yöntem	25
3.1 Araştırmanın Modeli	25
3.2 Çalışma Grubu.....	26
3.2.1 Ölçek Geliştirme Çalışma Grubu	26
3.2.2 Deneysel Uygulama Çalışma Grubu	26
3.3 Veri Toplama Aracı.....	27
3.4 Açıklayıcı Faktör Analizi	28
3.5 Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA).....	30

3.6 Güvenirliğe Yönelik Bulgular	32
3.7 Sanal Zorbalık Farkındalığı Ölçeği Kesim Noktaları.....	32
3.8 Verilerin Toplanması.....	32
3.8.1 Sanal Zorbalık Farkındalık Programının Geliştirilmesi ve Uygulanması	33
3.9 Verilerin Analizi	33
Bölüm IV	34
Bulgular ve Yorum	34
4.1 Ortaokul 6. Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Farkındalığının Okul Faktörü Açısından İncelenmesi.....	34
4.2 Ortaokul 6. Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Farkındalığının Bilgi Faktörü Açısından İncelenmesi.....	36
4.3 Ortaokul 6. Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Farkındalığının Sorun Faktörü Açısından İncelenmesi.....	37
4.4 Ortaokul 6. Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Farkındalığının Tanıma Faktörü Açısından İncelenmesi.....	39
4.5 Ortaokul 6. Sınıf Öğrencilerinin Sanal Zorbalık Farkındalığının Toplam Farkındalık Açısından İncelenmesi	42
Bölüm V	46
Sonuç, Tartışma ve Öneriler.....	46
5.1 Sonuç ve Tartışma	46
5.2 Öneriler.....	49
Kaynakça	50
Ekler	57
Ek-1. Sanal Zorbalık Farkındalık	57
Ek-2. Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği.....	68
Öz Geçmiş ve İletişim Bilgileri	69

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Araştırma Desenin Simgesel Görünümü.....	25
Tablo 2. Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği AFA Sonuçları Tablosu.....	29
Tablo 3. İkinci Düzen DFA Sonucunda Ortaya Çıkan SS, T ve R2 Değerleri Tablosu	30
Tablo 4. Deney ve Kontrol Gruplarına Göre Sanal Zorbalık Farkındalığında Okul Faktörü Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	34
Tablo 5. Deney ve Kontrol Gruplarının Sanal Zorbalık Farkındalığında Okul Faktörü Puanlarının Deneysel İşlemler Öncesinden Sonrasına Değişimi ANOVA Sonuçları..	35
Tablo 6. Deney ve Kontrol Gruplarına Göre Sanal Zorbalık Farkındalığında Bilgi Faktörü Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	36
Tablo 7. Deney ve Kontrol Gruplarının Sanal Zorbalık Farkındalığında Bilgi Faktörü Puanlarının Deneysel İşlemler Öncesinden Sonrasına İlişkin ANOVA Sonuçları	37
Tablo 8. Deney ve Kontrol Gruplarına Göre Sanal Zorbalık Farkındalığında Sorun Faktörü Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	38
Tablo 9. Deney ve Kontrol Gruplarının Sanal Zorbalık Farkındalığında Sorun Faktörü Puanlarının Deneysel İşlemler Öncesinden Sonrasına Değişimi ANOVA Sonuçları..	38
Tablo 10. Deney ve Kontrol Gruplarına Göre Sanal Zorbalık Farkındalığında Tanıma Faktörü Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	39
Tablo 11. Deney ve Kontrol Gruplarının Sanal Zorbalık Farkındalık Tanıma Faktörü Puanlarının Deneysel İşlemler Öncesinden Sonrasına İlişkin Anova Sonuçları.....	40
Tablo 12. Öğrencilerin Deney ya da Kontrol Gruplarında Yer Almalarına Yönelik Deneysel İşlemler Öncesi ve Sonrası Sanal Zorbalık Farkındalık Tanıma Faktör Puanlarındaki Değişim Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları.....	41
Tablo 13. Öğrencilerin Deneysel İşlem Öncesinde ve Sonrasında Deney ve Kontrol Gruplarında Sanal Zorbalık Farkındalığı Tanıma Faktör Puanlarına Yönelik Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları	42

Tablo 14. Deney ve Kontrol Gruplarına Göre toplam Sanal Zorbalık Farkındalığı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri.....	43
Tablo 15. Deney ve Kontrol Gruplarının Sanal zorbalık Farkındalık Puanlarının Deneysel İşlemler Öncesinden Sonrasına İlişkin ANOVA Sonuçları	43
Tablo 16. Öğrencilerin Deney ya da Kontrol Gruplarında Yer Almalarına Yönelik Deneysel İşlemler Öncesi ve Sonrası Sanal Zorbalık Farkındalık Puanlarındaki Değişim Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları.....	44
Tablo 17. Öğrencilerin Deneysel İşlem Öncesinde ve Sonrasında Deney ve Kontrol Gruplarında Sanal Zorbalık Farkındalığı Puanlarına Yönelik Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları.....	45

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. DFA Sonuçları T Değerleri Şekli.....	31
Şekil 2. Facebook Kullanıcı Ayarları	58
Şekil 3. Facebook Kullanıcı Güvenlik Ayarları	59
Şekil 4. Facebook Giriş Uyarıları Ayarları.....	59
Şekil 5. Facebook Giriş Uyarıları Ayarları Listesi.....	60
Şekil 6. Facebook Giriş Onayları	61
Şekil 7. Facebook Giriş Onayları Listesi.....	61
Şekil 8. Facebook Kodmatik Ayarları	62
Şekil 9. Facebook Gizlilik Ayarları ve Araçları	63
Şekil 10. Facebook Zaman Tüneli ve Etkilenme Ayarları	64
Şekil 11. Facebook Takipçi Ayarları.....	65
Şekil 12. Facebook Uygulama Ayarları	65
Şekil 13. Facebook Uygulama Görünürlüğü	66

BÖLÜM I

GİRİŞ

Her gün bir yığın halinde artarak kendini yenileyen, insanlığın faydalanarak hayatını kolaylaştıran bilgi ve bu bilginin uygulamalarına teknoloji denilmektedir. Simon (1983: 173) teknolojiyi, insanın bilimi kullanarak doğaya üstünlük kurmak için tasarladığı rasyonel bir disiplin olarak tanımlamıştır. Alkan'a (1998) göre ise teknoloji insanoğlunun verimli ve sistematik olarak doğaya ya da var olan çevresine etkili bir şekilde egemen olmasıdır. Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde teknoloji insanın maddi çevresini denetlemek ve değiştirmek amacıyla geliştirdiği araç gereçlerle bunlara ilişkin bilgilerin tümü olarak tanımlanmıştır (WEB1).

Geçmişte uzun mesafelere yapılan yolculuklar günler, haftalar hatta aylar sürerken bugün teknolojinin gelişmesiyle birlikte bu yolculukların süresi saatlere kadar düşmektedir. Daha önce insanlar iletişim kurarken bir mektubu karşı tarafa göndermek için günlerce beklerken, bugün anlık olarak mesajını karşı tarafa iletebilmektedir. Bugün bilgisayarı-akıllı telefonu ve interneti olan bir kişi oturduğu yerden para gönderebilir, faturalarını ödeyebilir, alışveriş yapabilir ve yiyeceğini oturduğu yere getirebilir duruma gelmiştir. Teknolojinin her geçen gün gelişerek birçok alanda kolaylık sağladığı, ürün çıkarma ve işlem gücüne güç kattığı bir gerçektir. Bu alanlardan biride eğitim alanıdır.

Teknoloji eğitim alanında birçok kolaylık sağlamıştır. Görsel ve işitsel duylara hitap eden birçok teknolojik materyaller geliştirilmiştir. Eğitim kurumlarında durum ve şartlara göre televizyon, barkovizyon / sinevizyon, video kayıt cihazı, radyo, teyp, CD, DVD, kaset çalar, fotoğraf makinesi, tepegöz, slayt projeksiyon cihazı, telefon, kullanılabilir. Eğitimde kullanılan her bir teknolojik araç gerecin birbirinden farklı özellikleri ve birbirinden farklı kolaylıkları mevcuttur. Teknolojik araçların bir kısmı sadece görsel ya da işitsel duylara hitap ederken, diğer kısmı da hem görsel

hem de işitsel duyulara hitap edebilmektedir (Başboğaoğlu, 2009; Alkan, 2011; Gülbahar, 2012).

Teknoloji kurumlarında birçok farklı işlevde kullanabilmekte ve faydaları görülebilmektedir. Öğretmen ve öğrencilerin teknolojiyi kullanmasının yanı sıra teknoloji idari işlerde de pek çok işlevde kullanılmaktadır. Teknolojinin kullanımı zamandan tasarruf, daha çok kitleye aynı zamanda ulaşma, birden çok materyale ulaşma, pekiştirme, kalıcılığı arttırma gibi pek çok olumlu etkileri olmaktadır.

Teknoloji bugün insan hayatının hemen hemen her alanında sıklıkla kullanılmaktadır. Teknoloji insan hayatında amaç olarak her ne kadar pozitif olarak düşünülse de insan hayatını negatif etkilediği yönlerinin olduğu da görülebilmektedir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde internet bağımlılığı (Griffiths, 2000; Nalwa ve Anand, 2003), oyun bağımlılığı (Grüsser, Thalemann ve Griffiths, 2006; Horuzm, Ayas ve Çakır Balta, 2008; Horzum, Güngören ve Demir Kaymak, 2016), akıllı telefon bağımlılığı (Şar, Ayas ve Horzum, 2015; Padır, 2016), sosyal ağ bağımlılığı (Christakis ve Fowler, 2007; Kuss ve Griffiths, 2011) bu olumsuzluklara örnek olarak verilebilir.

Teknolojinin olumsuz kullanımının bir diğer etkisi ise sanal zorbalıktır. Sanal zorbalık, internet ya da dijital araçlar (bilgisayar, cep telefonu, tablet vb.) ile web 2.0 araçları kullanılarak kasten, sürekli ya da aralıklarla tekrar ederek karşı tarafa zarar vermeye yönelik eylemler olarak tanımlanmıştır. (Belsey, 2004; Willard, 2005; Smith ve diğerleri, 2006; Arıçak, 2009; Arıçak, 2011; Hinduja ve Patchin, 2014). Willard (2005) sanal zorbalık çeşitlerini ortaya çıkarma, sanal tehdit/taciz, iftira, dışlama, münakaşaya girme, rahatsız etme, sahte kimlik edinme ve aldatmaca olarak ifade etmiştir.

Sanal zorbalığın, dünyanın gündemine 2000'li yıllarda girdiği söylenebilir. Wolak ABD'de yaşları 10-17 arasında olan ergenlerin katılımıyla yapmış olduğu çalışmasında katılımcıların %6'sının çevrim içi zorbalığa maruz kaldığını tespit etmiştir (Wolak, 2000; akt. Ayas, 2016). Ülkemizde ise ilk olarak Erdur, Baker ve Kavşut (2007) sanal zorbalık ile ilgili çalışma yapmıştır. 228 öğrencinin katılımıyla yapılan araştırmada öğrencilerin %30'unun sanal zorbalığa maruz kaldığını ve %28'inin sanal zorbalık yaptığını ifade etmiştir.

Alanyazında sanal zorbalık ile ilgili pek çok araştırma yapıldığı görülmektedir. Yapılan araştırmaların sonuçlarında sanal zorbalığın var olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Bununla birlikte sanal âlemde teknolojinin olumsuz bir şekilde kullanılarak ortaya çıkan sanal zorbalığın kişiler tarafından farkında olunması sanal zorbalık yapma ve sanal zorbalığa maruz kalma oranlarını azaltabilecektir. Alanyazında sanal zorbalık farkındalığının çok az çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların çoğunda öğretmenlerin (Beringer, 2011; Horzum ve Ayas, 2013; Yılmaz ve Seferoğlu, 2013; Akbulut, 2014; Sezer, Yılmaz ve Karaoğlu Yılmaz, 2015), ailelerin (Clarke, 2013) ve öğrencilerin (Smith ve diğerleri, 2006; Wright, Burnham, Christopher ve Heather, 2009; Yılmaz, 2010; Keser ve Kavuk, 2015; Olumide, Adams ve Amodu, 2015) sanal zorbalık farkındalık düzeylerini belirlemeye yönelik olduğu görülmektedir. Öğrencilerle gerçekleştirilen çalışmalarda ise sanal zorbalık farkındalık düzeyini arttırmaya yönelik bir eğitimin verilmesine yönelik çalışma bulunmadığı görülmektedir. Bu yönüyle sanal zorbalık eğitiminin ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeyine etkisinin incelenmesi bu araştırmanın temel problemini oluşturmaktadır.

1.1 PROBLEM CÜMLESİ

Ortaokul 6. sınıfta öğrenim gören öğrencilere verilen sanal zorbalık eğitiminin öğrencilerin sanal zorbalık farkındalık düzeylerine etkisi var mıdır?

1.2 ALT PROBLEMLER

Ortaokul 6. sınıfta öğrenim gören öğrencilere verilen sanal zorbalık eğitiminin öğrencilerin sanal zorbalık farkındalığının alt boyutlarından

- a) Okul boyutunda
- b) Bilgi boyutunda
- c) Sorun boyutunda
- d) Tanıma boyutunda etkisi var mıdır?

1.3 ÖNEM

Günümüzde sanal zorbalığın var olduğu, oldukça yaygınlaşan bir sorun olması ve alanyazında sanal zorbalık farkındalığı konusundaki çalışmalar henüz erken aşamadır. Araştırma bu bakımdan günceldir. Araştırmada öğrencilerin çevrim içi ortamda herhangi birine zarar vermeme, mağdur olmama ve çevirim içi ortamda yaşananların farkında olabilmesi için verilen sanal zorbalık eğitimi gereklidir. Tez süresince hazırlanan eğitimin, veri toplama aracının ve eğitimden sonra ortaya çıkan sonuçların alanda çalışma yapacak olan diğer araştırmacılara kolaylık sağlayacak; MEB bünyesinde bulunan öğrencilere, öğretmenlere, öğrencilerin velilerine ve herhangi bir kurumda çalışan personele hazırlanan eğitimin verilebilir olması araştırmayı işlevsel hale getirmektedir. Araştırma ortaokul 6. sınıf öğrencilerine yönelik yürütülen sanal zorbalık eğitiminin etkisini ortaya koymasına bakımından özgündür.

1.4 SINIRLILIKLAR

2015 – 2016 eğitim öğretim yılı ikinci dönemi İstanbul ili Sultangazi ilçesi merkezi bir ortaokulda öğrenim görmekte olan 5. ve 6. sınıfta öğrenim görmekte olan 194 öğrencinin katılımıyla veriler toplanmıştır. Sanal zorbalık eğitimi internete erişimi olan masaüstü bilgisayar ile birlikte projeksiyon kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Öğrencilere verilen sanal zorbalık eğitimi 3 hafta ile sınırlandırılmıştır.

1.5 TANIMLAR

Sanal zorbalık: İnternet ya da diğer dijital teknolojileri kullanarak kasıtlı ve tekrarlanan bir şekilde diğer bir kişiye zarar vermeye denir (Ayas ve Horzum, 2011).

Farkındalık: Farkında olma durumu (WEB2).

Sanal Zorbalık Farkındalığı: Bireylerin evrim içi ortamda yaşanan olumsuz olayların bilincinde olma durumu.

1.6 SİMGELER VE KISALTMALAR

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

MSN: Windows Live Messenger

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1 ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1.1 Teknolojinin Önemi

Modern dünyanın her alanında teknolojik gelişmeler teknoloji kullanımını bir zaruret haline getirmiştir. Endüstri, sağlık, eğitim vb. birçok alanda teknolojinin etkin bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Son yıllara bakıldığında ise internet teknolojileri bu teknolojilerin en etkili ve en çok kullanılanlardan biridir. Dünyada internet kullanım istatistiklerine bakıldığında (Haziran 2016) dünya nüfusunun %49.2'si interneti aktif olarak kullanmaktadır. Bu oran Avrupa kıtasında %73.9, Amerika Birleşik Devleti ve Kanada gibi gelişmiş ülkelerin bulunduğu Kuzey Amerika kıtasında %89'a çıkmaktadır. Ülkemizde ise nüfuzumuzun yarısından fazlasının (%59.6) interneti aktif olarak kullandığı görülmektedir (WEB4).

21. yüzyıl mobil teknolojisindeki gelişmeler, tablet bilgisayar ve akıllı telefonların kullanımındaki artış, internet teknolojisinin daha ucuz hale gelmesi gibi gelişmelerin internet kullanımını artırdığı söylenebilir. İnternet teknolojisinin yaygın kullanılmasıyla birlikte bilgiye erişim ve bilginin paylaşımı daha hızlı ve kolay hale gelmiştir. Birey teknolojiyi kullanarak internet üzerinde var olan bilgiye anında ulaşabilmektedir. Bu durum sadece bilgiye ulaşma ve bilgiyi kullanmak için değil, aynı zamanda insanların birbirleriyle iletişim kurma, fotoğraf, video veya yazı paylaşımını da kolaylaştırdığı ifade edilebilir.

İnternet teknolojisi bireylerin sanal ortamdaki (Facebook, Twitter, Whatsapp vb. sosyal ağlar) etkileşimini de göz ardı edilemeyecek düzeyde artırmıştır. Özellikle mobil cihazlar ve mobil internet vasıtasıyla farklı mekânlarda bulunan bireylerin anlık etkileşiminin oldukça arttığı görülebilmektedir.

2.1.2 Teknolojinin Olumsuz Yönleri

Teknolojinin inkâr edilemez faydalarının yanı sıra insan hayatını olumsuz etkileyen yönleri de bulunmaktadır. İnsanoğlunun vazgeçemediği teknolojik araç ve gereçler hem beden hem ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir. Teknolojinin günlük ihtiyaç dışında aşırı kullanımının bağımlılığa neden olduğu da söylenebilir. Alanyazın incelendiğinde internet bağımlılığı (Griffiths, 2000; Nalwa ve Anand, 2003; Taş, 2016), oyun bağımlılığı (Grüsser, Thalemann ve Griffiths, 2006; Horuzm, Ayas ve Balta, 2008; Horzum, Güngören ve Demir Kaymak, 2016), akıllı telefon bağımlılığı (Şar, Ayas ve Horzum, 2015; Padır, 2016), sosyal ağ bağımlılığı (Christakis ve Fowler, 2007; Kuss ve Griffiths, 2011; Duman, Uysal ve Hamutoğlu, 2016) vb. konu başlıklarına ayrılmış pek çok araştırma bulunmaktadır. Günümüzde bu konu başlıkları arasında ön plana çıkan bir konu da sanal zorbalıktır.

2.1.3 Sanal Zorbalık Nedir?

Dijital teknolojilerin hızla ilerlemesi ile birlikte insanların yaşantısı ve alışkanlıklarının da bu durumdan etkilediği söylenebilir. Günümüzdeki insanlar geçmişe göre teknolojiyi daha etkin kullanabilmektedir. Bu da bazı durumların (veri depolama, kopyalama, sesli iletişim, görsel iletişim vb.) kolayca üstesinden gelmeye olanak tanımıştır.

Bugün bilgisayar, tablet veya akıllı telefon gibi dijital teknolojilerin herhangi birine ve internete sahip olan bir kişi istediği bilgiye doğrudan ulaşabilmektedir. Bu durum sadece bilgi arama için değil sosyalleşme, arkadaş edinme veya bir yere gitmeden o yeri görebilme olanaklarını da sağlamaktadır. İletişim imkanlarının artması ve kolaylaşması ile birlikte bir duyuru ya da haberi geniş kitlelere duyurabilme, kişinin kendisine ait olan bir yazı ya da fotoğrafı daha geniş kitleler ile paylaşabilmek oldukça kolaylaşmıştır. Teknolojik gelişmelerin bireylere sağladığı sayısız faydalarının yanı sıra olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Olumsuz etkileri arasında; insanların teknolojiyi gerçek amacının dışında karşı tarafa zarar vermek için kullanması gösterilebilir. Teknolojiyi kötü kullanım araştırmacıların dikkatini çekmiş ve teknolojinin kullanılarak karşı tarafa zarar verilmesi “Sanal Zorbalık” başlığı altında incelenmeye, araştırılmaya başlanmıştır.

Alanyazın incelendiğinde sanal zorbalıkla ilgili benzer tanımlar yapıldığı görülebilmektedir. Belsey'e (2004) göre sanal zorbalık bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak kişi ya da grubun karşı tarafa zarar vermek amacıyla kasten tekrar eden ve düşmanca davranışları olarak tanımlamıştır. Willard (2005) sanal zorbalığın yüz yüze yapılan zorbalıktan daha kötü olduğunu belirtmiş ve sanal zorbalığı internete bağlı dijital teknolojileri kullanarak sosyal saldırganlığın diğer biçimlerini kullanarak ya da zararlı materyaller göndererek diğer insanlara zarar verme olarak tanımlamıştır.

Smith ve diğerlerine (2006) göre sanal zorbalık iletişim için elektronik araçları kullanarak bir grup ya da birey tarafından kendini koruyamayan sanal mağdura karşı zaman zaman ve defalarca kasıtlı olarak yapılan agresif davranışlardır. Arıçak (2009) ise isimsiz çağrılar, gizli kimlikle gönderilen yararsız (spam), hakaret ve tehdit içeren e-postalar, bir kişi ya da grubu karalamak için e-posta ya da kısa mesajlar ile yayılan ses, görüntü ve metinler, virüslü e-postalar vb. tüm bu zararlı eylemleri sanal zorbalık başlığı altında toplandığını belirtmiştir. Yine Arıçak (2011) sanal zorbalığı, "bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümüdür" olarak tanımlamıştır.

Hinduja ve Patchin (2014) sanal zorbalık tanımını kasıtlı ve tekrar eden bilgisayar, cep telefonu ve diğer dijital teknolojik araçları kullanarak zarar verme olarak yapmıştır. Bu tanıma destekleyecek örnek olarak ise gençlerin bilgisayar ya da akıllı telefon kullanarak aslı olmayan söylentiler yayabileceğini, alay etmek için sosyal medya ortamlarında web sayfası, video ve profil oluşturabileceğini belirtmiştir.

Alanyazın incelendiğinde sanal zorbalık bilgi ve iletişim teknolojileri kullanarak belli zaman aralıklarıyla veya sürekli kasten/bilerek tehdit etme, yalan haber yayma, gruptan dışlama, aşağılama, rahatsız edici fotoğraf paylaşma, hakaret etme, alay etme, küçük duruma düşürme, virüs yollama, cinsel içerikli link gönderme, şifre çalma, psikolojik üstünlük kurarak şantaj yapma gibi durumların hepsine sanal zorbalık denir.

2.1.4 Sanal Zorbalık eşitleri

Farklı bilgisayar teknolojileri ve farklı bilgisayar yazılımları kullanarak sanal zorbalığın türleri ortaya konulabilir. Alanyazın incelediğinde Willard (2005) yapmış olduğu çalışmasında sanal zorbalık türlerini sekiz başlıkta incelemiştir:

2.1.4.1 Ortaya çıkarma (outing)

Çevirimiçi olan birinin, sanal dünyada sırlarının, utanç verici bilgilerinin veya rahatsız olacağı fotoğraflarının paylaşılmasıdır.

2.1.4.2 Sanal tehdit/taciz (cyberstalking)

Tekrar ederek yoğun derecede taciz ve tehdit içeren, önemli derecede karşı tarafta korku oluşturan veya küçük düşürücü konuşarak aşağılamadır.

2.1.4.3 İftira (denigration)

Çevirimiçi olan herhangi biri, karşısındaki kişiye ya da kişinin arkadaşlığına zarar verecek dedikodu yapma, gerçek olmayan durumları gerçekmiş gibi söylentiler göndermedir.

2.1.4.4 Dışlama (exclusion)

Kasıtlı ve acımasız bir şekilde bir kişinin ya da grubun başka bir kişiyi çevirimci gruptan çıkartma ya da hiç almamadır.

2.1.4.5 Münakaşaya girme (flaming)

Öfke ve küfür dolu elektronik mesajlar kullanarak çevirimiçi kavga etmedir.

2.1.4.6 Rahatsız etme (harassment)

Sürekli olarak bir kişiye küfür, müstehcen fotoğraf ya da video, karşı tarafın hoşuna gitmeyecek aşağılayıcı ve ya çirkin mesajlar göndermedir.

2.1.4.7 Sahte kimlik edinme (Impersonation)

Başka biri gibi davranarak başka bir kişinin arkadaşlarına ya da kişi kendisine sorun oluşturacak, tehlikeye sokacak ya da zarar verecek materyaller göndermedir.

2.1.4.8 Aldatmaca (trickery)

Karşısındaki kişinin güvenini kazanarak sanal dünya da konuştuğu ve karşı tarafın üzüleceği bilgileri edinerek yine çevrimiçi olarak bu yazışmaları paylaşmadır.

Smith, Mahdavi, Carvalho ve Tippett (2006) sanal zorbalık çeşitlerini yedi kategoriye ayırmıştır:

- Kısa mesaj sanal zorbalığı
- Cep telefonu aracılığıyla fotoğraf ve video klip sanal zorbalığı
- Telefon görüşmesi sanal zorbalığı
- Elektronik mail sanal zorbalığı
- Sohbet odaları sanal zorbalığı
- Anlık mesajlaşma ile sanal zorbalık
- Web sitesi yoluğu ile sanal zorbalıktır.

Arıcak (2011)'a göre sanal zorbalığın iki çeşidi vardır. İlki olayın teknolojik yönünü içeren elektronik zorbalık, diğeri ise olayın daha çok psikolojik yönünü içeren elektronik iletişim zorbalığıdır. Elektronik zorbalık bireyin izni olmaksızın sanal dünyada var olan şifrelerini ele geçirmek, web sitelerine saldırı yaparak var olan dokümanları çalmak, gereksiz bilgi içeren ya da teknolojik araca zarar verecek olan virüslü elektronik göndermek gibi teknik olayları içerir. Bu olaylar bir şahıs tarafından yapılabileceği gibi bir topluluk tarafından da yapılabilir. Bu tür sanal zorbalık olayları daha çok yazılım ve donanımsal olarak zarar verirken aynı zamanda dolaylı olarak bireyin duygularını da etkilemektedir. Diğer bir çeşidi olan elektronik iletişim zorbalığı ise bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak kişileri sürekli rahatsız etme, isim takma, alay etme, internet aracılığıyla hakaret etme, kişi hakkında yalan bilgiler yayma ve ya kişinin izni olmaksızın fotoğraflarını paylaşma gibi davranışları içerir. Bu durum direkt olarak duyguları etkilemektedir. Sanal zorbalıkla karşı karşıya kalan mağdurların duygu ve düşünceleri intikam alma isteği, üzüntü, nefret, aşağılanmışlık

ve öfke duyguları yaşadığı görülmüştür (Şahin ve diğerleri, 2011; Yaman ve Peker, 2012).

2.1.5 Sanal Zorbalığın İlkokul ve Ortaokullarda Yaygınlığı

Yurt dışındaki sanal zorbalık ile ilgili çalışmaların ülkemize göre daha erken başladığı söylenebilir. Alanyazın incelendiğinde araştırmacılar sanal zorbalığı ilkokul ve ortaokulda önemli bir sorun olarak görmüş ve bu sorunu ortaya çıkarmışlardır.

Li (2006) 264 ortaokul öğrencisi ile yapmış olduğu araştırmasında neredeyse öğrencilerin yarısının zorbalık mağduru olduğunu ve yaklaşık 1/4'ünün ise sanal zorbalık mağduru olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin %34'ünün geleneksel yöntemlerle diğerlerine zorbalık yaptığını, hemen hemen %17'sinin ise elektronik iletişim araçları kullanarak zorbalık yaptığını tespit etmiştir.

Beran ve Li (2007) 432 ortaokul öğrencisi ile yaptıkları çalışmada %58'inin hayatlarında en az bir kez sanal zorbalık deneyimi olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte katılımcı öğrencilerin %26'sı ise hayatlarında en az bir kez başka birine sanal zorbalık yaptığını belirtmiştir.

Kowalski ve Limber (2007) ortaokul öğrencilerinde sanal zorbalık (elektronik zorbalık) yaygınlığını incelemişlerdir. Araştırmaya 6., 7. ve 8. sınıflardan 3767 ortaokul öğrencisi katılmıştır. Öğrencilerin %11'i sanal zorbalık mağduru olduğunu, %4'ü başka birine sanal zorbalık yaptığını ve %7'si ise hem zorbalık yaptığını hem de mağdur olduğunu belirtmişlerdir. Bununla birlikte sanal zorbalık olaylarının en çok kısa mesajlaşma, konuşma odalarında ve elektronik posta aracılığıyla yaşandığını tespit etmişlerdir. Sanal zorbalık mağdurlarının neredeyse yarısı kendisine sanal zorbalık yapan kişilerin kimliklerini bilmediğini ifade etmişlerdir.

Arıcak, Siyahhan, Uzunhasanoğlu, Sarıbeyoğlu, Çıplak, Yılmaz ve Memmedov (2008), 269 ortaokul öğrencisi ile yapmış oldukları çalışmalarında, öğrencilerin %35.7'sinin sanal zorba olduğu ve %23.8'inin hem sanal zorba hem de sanal zorba mağduru olduğunu tespit etmiştir. Katılan öğrencilerin sadece %5.9'u sanal mağdur olduğunu ifade etmiştir.

Dehue, Bolman ve Völlink (2008) yaptıkları araştırmaya 813'ü ilkokul ve 398'i ortaokul olmak üzere toplamda 1211 öğrenci katılmıştır. Araştırmaya katılanların

%16'sı kısa mesaj ve internet yoluyla sanal zorbalık yaptığını ve katılanların %23'ü ise sanal zorbalık mağduru olduğunu belirtmiştir. Sanal zorbalığın çeşidi bakımından en fazla; karşı tarafı rahatsız etme, takma isim koyma ve dedikodu yapma ifade edilmiştir.

Li (2008) Çin'den 202, Kanada'dan 157 olmak üzere toplamda 359 ortaokul öğrencisi ile çalışma yapmıştır. Kanada'daki araştırmaya katılan öğrencilerin %55'i geleneksel zorbalıktan mağdur ve 1/4'ünün sanal zorbalık mağduru olduğunu ortaya çıkarmıştır. Ayrıca öğrencilerin 1/3'ü geleneksel zorbalık yaparken %15'i ise elektronik iletişim araçlarını kullanarak zorbalık yapmakta olduğu ortaya çıkmıştır. Çin'de ise araştırmaya katılanların neredeyse 2/3'ü geleneksel zorbalık mağduru ve 3/5'i ise sanal zorbalık mağduru olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin 1/3'ü geleneksel zorbalık yaparken bu oranın daha azı sanal zorbalık yaptığını tespit edilmiştir.

Mishna, Saini ve Solomon (2009)'un yapmış oldukları araştırmaya 5. ve 8. sınıfta olan 38 öğrenci katılmıştır. Öğrenciler sanal zorbalığı ciddi bir problem olarak ifade etmişler ve sanal dünyada kişi kimliğini saklayabilmesi nedeniyle sanal zorbalığın geleneksel zorbalıktan daha ciddi olduğunu belirtmişlerdir. Öğrenciler sanal zorbalığın ayrılmaz bir parçası olarak anonimliği tasvir etse de, sanal zorbalığın çoğu sosyal gruplarda ve sosyal ilişkilerde meydana gelmiştir. Sosyal medyada öğrencilerin tehdit edildiği ve fotoğraf göndermeye zorlandığı belirtilmiştir. Bu durumlarla kızların daha çok karşılaştığı vurgulanmıştır. Ayrıca araştırmada başkalarının yerine geçme, o kişi gibi davranmak gibi sanal zorbalık olaylarının yaşandığı da tespit edilmiştir.

Dilmaç ve Aydoğan (2010), 300 ortaokul öğrencisi ile yapmış oldukları çalışmasında hayatlarında en az bir kez sanal zorbalık yaptığını ifade eden %19.6, hayatlarında en az bir kez sanal zorbalığa maruz kalan ise %56.2 olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca, öğrencilerin %44.5'i sanal dünyada kimliklerini gizlediklerini ifade etmişlerdir.

Patchin ve Hinduja (2010) araştırmasına Amerika'da bulunan rastgele seçilen 30 okuldan 1963 ortaokul öğrencisi katılmıştır. Öğrencilerin %30'unun sanal zorbalık mağduru olduğu ortaya çıkmıştır. Sanal zorbalık mağdurlarının %18.3'ü bir başkasından üzücü bir elektronik posta aldığını, %16'sı hoş olmayan kısa mesajlar aldığını ve %14.2 Myspace sosyal medya platformunda kendisini üzen bir yayın paylaşıldığını belirtmişlerdir. Ayrıca sanal mağdurların %5.7'sinin bilgisayar

kullanmaya devam etmede korku hissettiği tespit edilmiştir. Katılımcıların %22'sinin ise sanal zorbalık yaptığı ifade edilmiştir. Sanal zorbalık yapanlar yaygın olarak birilerini güldürmek amacıyla bir başkası hakkında çevrimiçi paylaşımlar yaptığını belirtmişlerdir (%23.1). Katılımcıların daha az bir kısmı ise başka birisi ile alay etme ya da bir başkasını üzme için kısa mesaj göndermeyi (%13.7) veya elektronik posta göndermeyi (%9.1) tercih ettiği ortaya çıkmıştır.

Walrave ve Heirman (2011) araştırmasına 10-14 yaş aralığında olan 1318 kişi katılmıştır. Araştırma sonucunda kızların daha fazla sanal mağdur olduğunu ve erkeklerin ise daha fazla sanal zorbalık yaptığını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte yaklaşık olarak katılımcıların 3'te 1'inin (%34.2) sanal zorbalığa maruz kaldığını ve 5'te 1'inin (%21.2) sanal zorbalık yaptığını tespit etmişlerdir. Ayrıca sanal zorbalığın yaş ilerledikçe arttığını belirtmişlerdir.

Ayas ve Horzum (2012), ilköğretim öğrencilerinin sanal zorba ve sanal mağdur olma durumlarını incelemiştir. Araştırmaya Trabzon ilinden 413 öğrenci katılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda öğrencilerin %18.6'sının sanal zorbalığa maruz kaldığı, %11.6'sının sanal zorbalık davranışları sergilediği görülmüştür. Araştırmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla sanal zorbalık yaptığı, sanal mağdur olma durumunda ise aynı şekilde erkeklerin kızlara göre daha çok sanal mağdur olduğu görülmüştür. Çalışmada sınıf seviyesi arttıkça sanal zorbalığın arttığı, sınıf seviyesi düştükçe sanal mağduriyetin arttığı bulunmuştur.

Bulut ve Alcı (2014) 7. ve 8. sınıftaki 231 öğrencinin katılımıyla yapmış oldukları araştırmada, öğrencilerin sanal zorbalığı internet ve mobil telefon ile yaptıklarını tespit etmiştir. Öğrencilerin %19.5'inin internet üzerinden tehdit edildiğini ve %9.1'inin cep telefonları vasıtasıyla tehdit mesajları aldığını ortaya çıkarmıştır. Katılımcıların %45.9'unun internette, %15.6'sının ise telefonda hoş olmayan mesajlar aldığını ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların %10.8'inin kendilerine ait fotoğraflarının bazı web sitelerinde yayınlandığını, %8.2'sinin kendine ait fotoğraflarını cep telefonları aracılığıyla ve %6.9'unun ise elektronik posta ile bir başka kişiye gönderildiğini belirtmişlerdir.

Ciucci, Baroncelli ve Nowicki (2014) çalışmasına 526 ortaokul öğrencisi katılmıştır. Araştırmaya katılan 246 erkek öğrencinin 53'ü ve 280 kız öğrencinin 38'i sanal zorbalık davranışlarında bulunduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte 246 erkek

öğrencinin 54'ünün ve 280 kız öğrencinin 76'sının sanal zorbalık mağduru olduğunu tespit etmiştir.

Baştürk Akca, Sayımer ve Ergül (2015) 200 ortaokul öğrencinin katılımıyla yapmış oldukları çalışmada; öğrencilerin %24'ünün sanal zorbalık ile karşı karşıya kaldığını, %9.5'inin sadece sanal mağdur olduğunu ve %7'inin ise sadece sanal zorbalık yaptığını tespit etmişlerdir. %7.5'inin ise hem sanal zorbalık hem de sanal mağdur olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Cinsiyet değişkenine göre ise erkeklerin kızlardan çevrimiçi nefret gruplarına daha fazla dâhil olduğunu belirtmişlerdir.

Salı, Başak ve Akca (2015) 7. ve 8. sınıftaki 1700 öğrencinin katılımıyla yapmış oldukları araştırmada katılımcıların sanal zorba/mağdur olarak sanal sahtecilik yapmış veya bu duruma maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Sanal zorbalık yapma ve mağdur olma arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğunu bulmuşlardır. Sanal zorbalığa maruz kalmada cinsiyete göre anlamlı fark bulunmamakta, fakat sanal zorba olma durumunun erkekler lehine anlamlı bir farklılık gösterdiğini tespit etmişlerdir. Ayrıca sanal zorba ve kurban olma 8. sınıfların, internet sahibi olanların, sosyal medya hesabı kullananların ve internette tanımadıkları kişilerle arkadaşlık kuranların lehine anlamlı farklılık gösterdiğini ortaya çıkarmışlardır.

Peker (2015), 400 ortaöğretim öğrencisinin katılımıyla yapmış olduğu çalışmada öğrencileri %17'sinin sanal zorbalığa maruz kaldığını, %10.5'nin ise sanal zorbalık yaptığını ifade etmiştir. Öğrencilerin %35.2'sinin ise sanal zorba/mağdur olduğunu bulmuştur. Cinsiyet ve internet kullanım süresinin sanal zorbalık ve sanal zorba/mağdur olma durumunda rol oynadığı görülmüş ve çocukların internet kullanım süresindeki aile kontrolsüzlüğünün sanal zorbalık için risk faktörü olduğu belirtilmiştir. Ayrıca sosyal tutum ve negatif etkiler de sanal zorba/mağdur olmada risk faktörlerindedir.

Huang ve Chou (2016) 545 ortaokul öğrencisi ile yapmış oldukları çalışmada öğrencilerin 190'ı sanal zorbalığa maruz kalmış ve 111'inin ise sanal zorbalık yaptığı ortaya çıkarılmıştır. Araştırma sonucuna göre en sık gerçekleşen sanal zorbalık olayı dalga geçme (%64.3) ve yalan haber yaymadır (%60.9).

Sánchez, Romero, Navarro-Zaragoza, Ruiz-Cabello, Frantzisko ve Maldonado (2016) 543 6.sınıf öğrencisinin katılımıyla gerçekleştirdiği çalışmada; geleneksel zorbalıktan

zarar görenlerin oranını %62.2 ve sanal zorbalıktan mağdur olanların oranının ise %52.7 olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca öğrencilerin %40.7'sinin hem sanal zorbalıktan mağdur olduğu hem de geleneksel zorbalık mağduru olduğu tespit edilmiştir. Cinsiyet değişkenine göre ise kızların erkeklere oranla sanal zorbalığa maruz kalma olasılığının daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir.

Dünya genelinde ilkökul ve ortaokullarda sanal zorbalık yapanların oranı %4 ile %36, sanal zorbalıktan mağdur olanların oranı %6 ile %60 ve hem sanal zorbalık yapan hem de sanal zorbalıktan mağdur olanların oranı ise %7 ile %41 arasında olduğu ifade edilebilir. Bu durum ülkemizde ise ilkökul ve ortaokulda sanal zorbalık yapanların oranı %8 ile %36, sanal zorbalıktan mağdur olanların oranı %6 ile %57 ve hem sanal zorbalık yapan hem de sanal zorbalıktan mağdur olanların oranı ise %8 ile %24 oranında olduğu söylenebilir. Cinsiyet açısından bakıldığında erkeklerin kızlara göre daha çok sanal zorba olduğu ve kızların ise erkeklere göre daha çok sanal zorbalık mağduru olduğu görülebilmektedir. Öğrencilerin daha çok elektronik iletişim araçları (e-mail, cep telefonu, akıllı telefon, facebook, sohbet odaları, blog vb.) vasıtasıyla sanal zorbalık yaptığı yine aynı şekilde bu araçlar nedeniyle sanal zorbalıktan mağdur olduğu ifade edilebilir.

2.1.6 Sanal Zorbalığın Liselerde Yaygınlığı

Patchin ve Hinduja (2006) 18 yaşından küçük olan 384 kişiden alınan cevaplara göre katılımcıların yaklaşık %11'inin çevrimiçi iken zorbalık(sanal zorbalık) yaptığını ve %29'dan daha fazlasının ise çevrimiçi zorbalığa (sanal zorbalığa) maruz kaldığını tespit etmişlerdir.

Erdur, Baker ve Kavşut'un (2007) Türkiye'deki lise okullarında öğrenim gören öğrencilerin sanal zorbalığın görülme sıklığı hakkındaki çalışma olarak kabul edilebilir. Araştırmaya 228 öğrenci katılmıştır ve bu öğrencilerin yaş ortalaması 14-19 arasında değişmiştir. Fakat katılımcıların çoğunluğu 16 yaşındaki öğrencilerden olmuştur. Öğrencilerin %28'nin sanal zorbalık yaptığı, %30'unun da sanal zorbalığa maruz kaldığı gözlemlenmiştir. Bununla birlikte erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok sanal mağdur ve sanal zorba oldukları görülmüştür. İnternet kullanımı sanal mağdur olmanın yanı sıra sanal zorba olma yönünde olumlu ilişki bulunmuştur.

Fakat ailenin ekonomik geliri, okul tipi, yaş ve sınıf değişkenlerinin sanal zorba ya da sanal mağdur olma ile ilişkisinin olmadığı bulunmuştur.

Hinduja ve Phatcin (2008) araştırmasına 1.379 internet kullanıcısı ergen katılmıştır. Araştırma sonucunda sanal zorbalık olayları en fazladan düşüğe doğru sırasıyla sohbet odalarında, bilgisayardan gönderilen kısa mesajlarla, elektronik postalarla, web sitelerde, cep telefonlarından kısa mesajlarla ve duyuru/haber paylaşım gruplarında yaşandığını tespit etmişlerdir. Bu platformların herhangi bir yerden sanal zorbalık yapan erkekler %18.0, sanal zorbalık yapan kızlar ise %15.6 olarak ifade etmişlerdir. Ayrıca herhangi bir yerden sanal mağdur olan erkekler %32.7 iken kızlar %36.4 sanal mağdur olduğu belirtmişlerdir.

Didden, Scholte, Korzilius, De Moor, Vermeulen, O'Reilly, Lang ve Lancioni (2009) 114 öğrencinin katılımıyla yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin %16'sı ayda en az bir kez sanal zorbalık yaptığını ve %4'ü ise haftada bir ve ya daha fazla sanal zorbalık yaptığını tespit etmiştir. İnternet yoluyla katılımcı öğrencilerin %22'sinin ayda bir kez sanal zorbalıktan mağdur olurken, %9'unun ise haftada bir ve ya daha fazla geldiğini sanal zorbalığa maruz kaldığını ortaya çıkarmıştır. Cinsiyet ve yaş değişkeninin sanal zorbalık arasında ilişki bulunmadığını ifade etmiştir.

Şahin, Sarı, Özer ve Er (2010), 12 lise öğrencisi ile yapmış oldukları nitel çalışmada, öğrencilerin sanal zorbalık yaptıklarını ve sanal zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Erkeklerde (6) ve kızlarda (3) en çok sergilenen sanal zorbalık davranışı numarayı gizleyerek karşı tarafı rahatsız etmedir. Erkekler (6) en çok elektronik posta aracılığıyla tehdit/cinsel içerikli/hakaret içeren mesaj alırken kızlar ise özel numaradan gelen aramalarla sanal zorbalığa maruz kaldığını belirtmiştir.

Özdemir ve Akar (2011), sanal zorbalığın lise öğrencileri arasındaki yaşanma sıklığı, sanal zorbalığın gerçekleştiği sanal ortamların neler olduğu ve sanal zorba olma durumunun çeşitli değişkenler ve interneti kullanma süresine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiştir. Araştırmaya 336 lise öğrencisi katılmıştır. Katılan öğrencilerin %14'ünün son bir ay içerisinde sanal zorbalığa maruz kaldıklarını, %10'unun ise sanal zorbalık yaptıklarını ortaya çıkarmıştır. Sanal zorbalığın en sık yaşandığı sanal ortamlar ise sosyal medya ve cep telefonları olduğu görülmüştür. Çalışmada değişkenlerin sanal zorbalık ile ilişkisine bakıldığında cinsiyet, yaş ve sınıf

düzeylelerinin sanal zorbalık üzerinde etkisi olmadığı tespit edilmiştir. İnternet kullanım süresi 5 saatin üzerinde olan öğrencilerin ise diğer öğrencilere göre daha çok sanal zorbalık yaptıkları bulunmuştur.

Schneider, O'Donnell, Stueve ve Coulter (2012) yapmış oldukları çalışmada 20406 lise öğrencisinin %15.8'inin sanal zorbalık olayları olduğunu ve bu öğrencilerin %25.9'u son 12 ayda okuldaki zorbalık olayları olduğunu belirtmişlerdir. Sanal zorbalık mağdurlarının büyük bir çoğunluğu (%59.7) aynı zamanda okulda zorbalık mağduru olduğu; okuldaki zorbalık mağdurlarının %36.3'ünün ise aynı zamanda sanal zorbalık mağduru olduğu tespit edilmiştir.

Çivildağ ve Cooper (2013) yapmış oldukları araştırmasında okul türüne göre, Anadolu lisesinde öğrenim gören öğrencilerin, Genel lisede öğrenim gören öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha fazla sanal zorba davranışlarında buldukları tespit etmişlerdir. Cinsiyet ve yaş değişkenlerine göre sanal zorba alt boyutları bakımından öğrenciler arasında anlamlı düzeyde bir farklılık bulunmadığını ifade etmişlerdir.

Kocaşahan (2012) sanal zorbalık ile ilgili lise ve üniversite öğrencileri ile araştırma yapmıştır. Araştırmada lise öğrencilerinin %13.5 sanal zorba, %9.4'ü sanal mağdur olduğu bulunmuştur. Cinsiyet değişkenine bakıldığında ise erkeklerin sanal zorba, mağdur ve zorba/mağdur olma durumu kızlara göre daha fazladır.

Ayas (2014), lise öğrencileri ile yapmış olduğu çalışmasında sanal mağdur, depresyon ve anksiyete pozitif anlamlı korelasyon bulunmuştur. Cinsiyet ve sanal mağdur arasında negatif yönde düşük seviyede korelasyon tespit edilmiştir. Ayrıca, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha çok sanal zorbalığa maruz kaldığını tespit etmiştir.

Tamer ve Vatanartıran (2014), lise öğrencileri ile yapmış oldukları çalışmasında öğrencilerin sohbet odasını veya interaktif oyunu terk etmeye zorlamak, araç modeliyle alay etmek, mail adresinin şifresini ele geçirmek gibi sanal zorbalık olaylarını öğrenciler yaptıklarını ifade etmişlerdir. Çoğunluk olarak öğrencilere virüslü mail gönderimi, telefon kullanılarak cinsel seslerin çıkarılması, tehdit edilmek ve mail adresinin ele geçirilmesi gibi olaylarla karşı karşıya kalmakta olduklarını belirtmişlerdir.

Odora ve Matoti (2015) yapmış oldukları çalışmasına lise öğrencisi 11 ve 12. sınıflardan 346 kişi katılmıştır. Yapılan araştırmada kızların erkeklere göre daha fazla sanal mağdur olduğu ve erkeklerin ise kızlara göre daha fazla sanal zorba olduğu ortaya çıkartılmıştır. Bununla birlikte sosyal ağ sitelerinde internet temelli zorbalığın çoğu özellikle yaş arttıkça mobil telefonlar üzerinden gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Olumide, Adams ve Amodu (2015) Sanal zorbalık telefon aramalarıyla (%62.5), kısa mesajla (%36.9), sohbet odalarında (%28.7), akıllı telefon ile fotoğraf ve ya video göndermeyle (%11.9) ve elektronik posta (%6.8) ya da web siteleriyle (%5.9) yapıldığını tespit etmişlerdir.

Teknolojinin hızla ilerlediği çağımızda sanal zorbalığın olmadığını inkâr edemeyiz. Dünya'nın çeşitli ülkelerinde yapılan araştırma/çalışmalarda sanal zorbalık olaylarının olduğu açıkça görülmektedir. Sanal zorba, mağdur ve hem sanal zorba hem de sanal mağdur olmanın oranları ülkeden ülkeye değişmektedir. Genelde kızların erkeklerden daha fazla sanal mağdur olduğu ve erkeklerin ise kızlardan daha fazla sanal zorbalık yaptığı gözlemlenmektedir.

Yapılan araştırmalar sonucunda sanal zorbalığın dünya da ve ülkemizde var olduğu söylenebilir. Dünya genelinde liselerde sanal zorbalık yapma oranı %10 ile %28 arasında değiştiği, sanal zorbalıktan mağdur olma oranı ise %10 ile %30 arasında olduğu söylenebilir. Ülkemizde ise liselerde sanal zorbalık yapma oranı %10 ile %28 arasında değiştiği, sanal zorbalıktan mağdur olma oranı ise %14 ile %30 arasında olduğu ifade edilebilir. Ayrıca sanal zorbalık olayları bilgi ve iletişim teknolojileri kullanılarak zorbalık yapıldığı ve mağdur olunduğu görülmektedir. Bu teknolojiler cep telefonları, sohbet odaları, elektronik posta, web siteleri, sosyal medya ve bloglar olarak sıralanabilir.

Ülkemizde yapılan çalışmalara bakıldığında sanal zorbalığın yaygın bir sorun olduğu görmezden gelemeyiz. Yurt dışında yapılan çalışmalar ile ülkemizde yapılan çalışmalar benzerlik göstermektedir. 2000'li yıllardan bu yana sanal zorbalık olaylarının yaşandığını ve yapılan çalışmalar ile bu sanal zorbalığın önemli bir sorun olduğu ortaya konulmuştur. Dolayısıyla günümüzde sanal zorbalığın var olduğunu ve oldukça yaygınlaşan önemli bir sorun olması sanal zorbalık farkındalığını da önemli bir kavram olarak karşımıza çıkarmaktadır.

2.2 SANAL ZORBALIK FARKINDALIĞI İLE İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR

2.2.1 Farkındalık Nedir?

Merriam Webster sözlüğünde farkındalık var olan bir şeyin (bir durum ya da problem gibi) bilinmesi olarak tanımlanmaktadır (WEB3). TDK'nın sözlüğünde ise farkındalık farkında olma durumu olarak ifade edilmektedir (WEB1). Alanyazın incelendiğinde farkındalık farklı alanlarda ve farklı şekillerde çalışılmıştır. Örneğin tıp alanında Kistik Ekinokokkoz hastalığı hakkında toplumun farkındalığına yönelik (Özçelik, Kengeç, Çeliksöz, Değerli, Ataş ve Poyraz, 2007) ve profesyonizm farkındalığı (Avşar, Cansever, Acemoğlu, Sattarkhan ve Avşar, 2012) konusunda yapılan çalışmalar oldu gibi, mühendislik alanında (Şahinaslan, Kandemir ve Şahinaslan, 2009) ve eğitim alanında çeşitli farkındalık konuları çalışılmıştır (Bektaş Öztaşkın, 2013; Oktay ve Çakır, 2013).

2.2.2 Farkındalığı Arttırmak İçin Yapılan Çalışmalar

Özçelik ve diğerleri (2007) çalışmalarında Sivas ilinde Kistik Ekinokokkoz hastalığı hakkında toplumun farkındalığını arttırmak için çeşitli etkinlikler yapmışlardır. Yapılan etkinlikler arasında hastalığı tanıtan, bulaşma ve korunma yollarını anlatan resimli el broşürleri hazırlanıp halka dağıtılmıştır. Hastalıkla ilgili farkındalık oluşturacak büyük boy afişler bastırılmış ve bu afişler tüm okul ve camilere dağıtılmıştır. Sivas ilinde belirlenen 5 merkezde ikişer oturumda hastalığı tanıtan ve korunma yollarını vurgulayan konferanslar düzenlenmişlerdir. Düzenlenen konferanslara Sivas'taki 89 ilköğretim ve 89 ortaöğretim öğrencilerinin düzenli olarak öğretmenleriyle birlikte katılımları gerçekleştirilmiş ve sunumlar sonunda öğrencilerin soru sormalarını ve tartışmalarını sağlanmıştır. Bununla birlikte yapılan etkinlikler yerel basın haber niteliğinde vermiş ve konu ile ilgili VCD kurban bayramı öncesi gösterilmiştir. Çalışma sonucunda farkındalık düzeyi ölçülmemiş fakat araştırmacılar hakkında farkında olmanın tahmini 250.000 kişiye ulaştığını belirtmişlerdir.

Şahinaslan, Kandemir ve Şahinaslan (2009) yapmış oldukları çalışmalarında bilgi güvenliğinin farkındalık eğitimi için içerik hazırlamışlardır. Bilgi güvenliğinde farkındalığın oluşabilmesi için bireyin konu ile ilgili bilgilendirilmesiyle mümkün olacağını ifade etmişlerdir.

Avşar, Cansever, Acemoğlu, Sattarkhan ve Avşar (2012) çalışmalarında tıp öğrencilerinde çalıştay yolu ile profesyonizm konusunda farkındalığın artırılmasını amaçlamışlardır. Çalıştayda konu ile ilgili 10 dakikalık bilgilendirici sunum yapılmış ve öğrenciler 4 gruba ayrılarak daha önce doktorlarının günlük hayatında karşılaşabilecek farklı senaryoları öğrencilere dağıtmışlardır. Senaryolar tartışmaya açılmış ve öğrenciler danışman eşliğinde konu tartışılmıştır. Gruplardan her bir sözcü kendi bulgularını diğer gruplara sunması sağlanarak herkesin dâhil olduğu büyük tartışma yapılarak yorum ve katkıda bulunulmuştur. Çalıştay sonunda yapılanların öğrencileri bilgilendiği gözlemlenmiş ve çalıştayın farkındalık oluşturmaya etkisi olduğu düşüncesi ifade edilmiştir.

Bektaş Öztaşkın (2013) 6. sınıf 54 öğrencinin katılımıyla sosyal bilgiler dersinde belgesel film kullanımının başarıya ve bilinçli farkındalık düzeylerine etkisini araştırmıştır. Bektaş Öztaşkın sosyal bilgiler dersinde geleneksel yöntemden farklı belgesel film izleterek ders işlenmiştir. Araştırma sonucunda sosyal bilgiler dersinde belgesel film kullanımının bilinçli farkındalık düzeyini arttırdığını tespit etmiştir.

Oktay ve Çakır (2013) iki şubeden 44 öğrencinin katılımıyla ortaokul 8. sınıf fen ve teknoloji dersinde uygulanan teknoloji destekli beyin temelli öğrenme yaklaşımının öğrenci başarısına, hatırlama düzeyine ve üstbilişsel farkındalık düzeyine etkisini incelemiştir. Şubelerden biri deney diğeri kontrol gurubu olarak ayrılmıştır. Deney grubunda bulunan öğrencilere uygulama aşamasında teknolojiden (bilgisayar, fotoğraf makinası, video kayıt cihazı, projeksiyon) faydalanarak çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir. Bu etkinliklerin sonunda öğrenciler ile özel öğretim yöntem ve tekniklerinden soru-cevap ile beyin fırtınası tekniklerini kullanmıştır. Gerçekleştirilen uygulamanın sonucunda akademik başarıda ve öğrenmenin kalıcılığı düzeyinde deney grubu lehine anlamlı farklılık tespit etmişlerdir. Öğrencilerin üstbilişsel farkındalık düzeylerinde ise herhangi bir fark bulunmadığını belirtmişlerdir

2.2.3 Sanal Zorbalık Farkındalığı Nedir?

Farkındalığın tanımları incelendiğinde bir durum ya da problemin bilinmesi olduğu ifade edilmektedir. Sanal zorbalık farkındalığı ise çevrim içi ortamda gerçekleşen olumsuz olayların farkında olma durumu olarak tanımlanabilir. Bireyin kendisi çevrim içi olumsuz olayların farkında olarak kendisini veyahut bir başkasının zarar görmemesini sağlayabilir. Çevrim içi ortamlarda karşı tarafa yapılan olumsuz davranışların birey tarafından sanal zorbalık olarak görülmesi sanal zorbalık farkındalığı ile açıklanabilir.

2.2.4 Sanal Zorbalık Farkındalık Boyutları

2.2.4.1 Okul Boyutu

Okul personelinin (müdür, müdür yardımcıları ve öğretmenler) sanal zorbalık hakkında bilgilendirme, sanal zorbalık ile baş etme ve önleme etkinliklerinin yapılması gerektiğini öğrencilerin farkında olmasıdır.

2.2.4.2 Bilgi Boyutu

Sanal zorbalık hakkında bilgiye sahip olma.

2.2.4.3 Tanıma Boyutu

İnternette yaşanan olayların sanal zorbalık olup olmadığını ayırt etme.

2.3.4.4 Sorun Boyutu

Sanal zorbalık olaylarının problem olduğunu ifade etme.

2.2.5 Sanal Zorbalık Farkındalığı ile İlgili Yapılmış alışmalar

Smith ve diğerleri (2006) 11-16 yaş arası 92 öğrencinin katılımıyla yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin %46'sı en fazla fotoğraf ve video kullanılarak sanal zorbalık olaylarının meydana geldiğini, %37'sinin telefon aramalarından ve %29'unun kısa mesajlar ile sanal zorbalık olaylarının yapıldığını ve ya mağdur olunduğunun farkında

olduklarını belirtmiştir. Buna ek olarak ise öğrencilerin sadece %12'si sohbet odalarında yaşanan sanal zorbalık olaylarının farkında olduklarını tespit edilmesidir.

Wright, Burnham, Christopher ve Heather (2009) araştırmasına 114 ortaokul öğrencisi katılmıştır. Öğrencilerin neredeyse yarısı (%45.6) belirli sanal zorbalık olaylarının farkında olduğunu tespit etmişlerdir.

Yılmaz (2010) araştırmasına üniversite dördüncü sınıf öğrencisi (öğretmen adayı) 163 kişi katılmıştır. Çalışmaya katılan öğretmen adayları sanal zorbalığın okulda bir problem olarak gördüğünü ortaya çıkartmıştır. Bununla birlikte kadın öğretmen adayları (%85.2) sanal zorbalığı erkek öğretmen adaylarından (%69.3) daha çok ciddi bir problem olarak gördüğü ifade edilmiştir. Öğretmen adaylarının çoğu (%85.9) sanal zorbalığın öğrenci yaşamı üzerine olumsuz etkileri olduğunu farkında olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca öğretmen adayları (%79.1) eğitimleri esnasında sanal zorbalık hakkında daha çok şey öğrenmek istediklerini ifade etmişlerdir.

Beringer (2011) yapmış olduğu çalışmaya 34 öğretmenin katıldığı ve öğretmenlerin yaklaşık %75'i sanal zorbalığı okullarında bir sorun olarak gördüğünü tespit etmiştir. Buna karşılık %21.7'sinin ise sanal zorbalığı bir sorun olarak görmezken bu konu hakkında kaygılandıklarını ifade etmiştir. Öğretmenlerin %26.1 sanal zorbalığı öğrencilerin üzerinde etkisi olduğuna tamamen katıldığını, %73.9'unun ise katıldığını belirtmiştir.

Horzum ve Ayas (2013) 180 rehber öğretmenin katılımıyla gerçekleştirdiği çalışmada; bayan rehber öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalıklarının erkek rehber öğretmenlerden anlamlı derecede yüksek olduğu; öğretmenlerin yaşları ile sanal zorbalık farkındalıkları arasında negatif yönlü, düşük düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu tespit etmişlerdir. Rehber öğretmenlerin sanal zorbalık farkındalığı kıdemlerine göre farklılık göstermediği ve rehber öğretmenlerinin sanal zorbalık farkındalıkları diğer branştaki öğretmenlerin farkındalıklarına göre anlamlı düzeyde yüksek olduğunu ortaya çıkartmışlardır.

Clarke (2013) 99 ailenin katılımıyla çocuklar ve gençler arasındaki sanal zorbalığın ailelerin farkındalığını ve bakış açılarını incelemiştir. Katılımcıların 40'ı sanal zorbalığı en çok büyük bir zarar verme niyetiyle çevrimiçi teknolojiyi zararlı kullanım olarak tanımlamışlardır. Bununla birlikte katılımcıların 15'i sanal zorbalığı internet

üzerinden bir kişinin başka bir kişiye aşağılayıcı konuşarak, tehdit ve alay ederek duygularına zarar verme, 12'si bir kişi ya da bir grubu hedef alan çevrimiçi bir aktive ve 11'i geleneksel zorbalığın bir uzantısı olarak tanımladıklarını ifade etmiştir.

Yılmaz ve Seferoğlu (2013) araştırmasına Türkiye'de çeşitli illerde görev yapan 583 öğretmen katılmıştır. Çalışma sonucunda öğretmenlerin sanal zorbalık konusunda genel farkındalıklarının yüksek olduğu belirlenmiştir. Öğretmenlerin %73,6'sı sanal zorbalığın sadece yetişkinler tarafından yapılmadığını, çocuk ve gençler tarafından da yapıldığına inandığını tespit etmişlerdir. İnternet kullanım süresi daha fazla olan öğretmenlerin internetteki tehlikelerin daha fazla farkında olduğunu ortaya çıkartmışlardır.

Akbulut (2014) bilgi teknolojileri alanından 120 aday öğretmenin sanal farkındalığın arttırmasına yönelik bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada Akbulut (2013) olay temelli videolar içeren ve bu videoları içermeyen iki farklı sanal zorbalık farkındalık eğitimi geliştirmiş ve uygulamıştır. Çalışma sonucunda her iki eğitiminde sanal zorbalık farkındalığını arttırırken olay temelli videolar içeren eğitimde bu oranın daha yüksek olduğu görülmüştür.

Keser ve Kavuk (2015) ortaokul ve liselerin sanal zorbalık tehlikesiyle başa çıkmadaki hazır olma düzeylerini belirlemeye dönük "Okulda Sanal Zorbalık Farkındalık Anketi"ni geliştirmişlerdir. Bu anketin aynı zamanda okulların sanal zorbalık profillerini de ortaya koyacağını ifade etmişlerdir.

Olumide, Adams ve Amodu (2015) çalışmasına 653 ortaokul öğrencisi katılmıştır. Katılımcı öğrencilerin 352'sinin (%53.9) sanal zorbalığın farkında olduğunu belirtmiştir. Sezer, Yılmaz ve Karaoğlu Yılmaz (2015) araştırmasına farklı branşlardan 184 öğretmen katılmıştır. Araştırmada branşlar arasında sanal zorbalık farkındalık düzeylerinin istatistiki olarak anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Ayrıca internet kullanım oranı arttıkça kullanıcıların sanal zorbalık farkındalıklarının da arttığı ifade edilmiştir.

Tamer ve Vatanarttıran (2015) yapmış oldukları araştırmaya 55 öğrenci katılmış fakat değerlendirme sorularına 37 öğrenci katılmıştır. Öğrencilerin teknolojik zorbalığını arttırmak için yaşanmış bir olayın videosu izletilerek teknoloji zorbalığı farkındalığı eğitimi verilmiştir. Verilen eğitim öğrencilerin teknoloji zorbalığı konusunda farkında

olmalarını sağlamıştır. Öğrenciler geçmişte yaptıklarını kendilerince masum görünen yaşananların farkına vardıklarını ve davranışlarını değiştireceğini ifade etmişlerdir. Haung ve Chou (2016) 545 ortaokul öğrencisi ile yapmış oldukları çalışmasında öğrencilerin 346'sı sanal zorbalık olaylarının farkında olduğunu tespit etmiştir.

2.3 ALANYAZIN TARAMASININ SONUCU

Araştırmalar incelendiğinde öğrencilerin sanal zorbalık farkındalığı yanı sıra öğretmenlerin ve ailelerinde sanal zorbalık farkındalıklarını tespit eden araştırmalarda yapılmıştır. Yapılan çalışmalar daha çok bireylerin sanal zorbalık farkındalık düzeylerinin ortaya çıkartılması hakkında olduğu ve sanal zorbalık farkındalık düzeylerinin arttırmak için bir eğitim üzerinde çalışmanın yeterli sayıda olmadığı görülebilmektedir. Öğrencilerin sanal zorbalık farkındalık düzeyini arttırmak için bir eğitim üzerine yeterince çalışılmadığı görülebilir. Bunun nedeni ise sanal zorbalık farkındalık konusu henüz yeni bir kavram olması olarak söylenebilir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, araştırmada kullanılan veri toplama araçları, çalışma süreci, araştırmacının rolü ve elde edilen verilerin çözümlenmesinde kullanılan istatistiksel yöntem ve teknikler açıklanmıştır.

3.1 ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırmada, yarı deneysel desenlerden eşleştirilmiş desen kullanılmıştır. Yarı deneysel desenler seçkisiz atama içermeyen desenlerdir ve bu desenlerden eşleştirilmiş desen araştırma da kullanılmıştır. Eşleştirilmiş desende yansız atama kullanılmaz. Desende gruplardan ikisi belli değişkenler üzerinden eşleştirilmeye çalışılır. Eşleştirilen gruplar işlem gruplarına seçkisiz atanırlar. Ancak eşleştirme çalışmaya dahil edilen grupların denk olduğu anlamına gelmez (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2015). Araştırma kapsamında İstanbul ili Sultangazi ilçesi merkez bir ortaokulda öğrenim görmekte olan 6. sınıfta öğrenim görmekte olan öğrencilerden yansız olarak 3 grubu deney, 3 grubu kontrol olarak eşleştirilmiştir. Deney ve kontrol gruplarında yer alan bu öğrencilerin sanal zorbalık farkındalıkları deneysel işlemlerden önce ve sonra ölçülmüştür. Bu yönüyle araştırma yarı deneysel desenlerden eşleştirilmiş desene uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1. Araştırma Desenin Simgesel Görünümü

Grup		Öntest	İşlem	Sontest
D (Deney)	M	O ₁	X	O ₃
K (Kontrol)	M	O ₂	X	O ₄

3.2 ÇALIŞMA GRUBU

Araştırma da iki farklı çalışma grubu yer almıştır. Bunlardan ilki ölçek geliştirmek için çalışmaya davet edilen grup iken ikincisi ise araştırmanın deneysel uygulamasına katılan öğrencilerden oluşmuştur.

3.2.1 Ölçek Geliştirme Çalışma Grubu

Araştırmaya 2015-2016 öğretim yılı ikinci döneminde İstanbul ili Sultangazi ilçesindeki merkez ortaokulların birinde öğrenim görmek olan toplam 210 öğrenci katılmıştır. Bu katılımcılar 5. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Bu öğrencilerin 102'si kız, 108'i erkektir. Öğrencilerin 132'sinin kendisine ait bilgisayar ya da tableti var iken 78'nin bilgisayar ya da tablet bilgisayarı yoktur. Öğrencilerden 127'sinin evde internet bağlantısı var iken 83'ünün ise evinde internet bağlantısı ise yoktur. 121 öğrenci Facebook hesabına sahip iken 89 öğrencinin ise Facebook hesabı bulunmamaktadır. Öğrencilere kaç yıldır Facebook kullandıkları sorulduğunda 3 ay-5 yıl arası değiştiği, ortalama 1.93 (ss=1.167) yıl kullanıma sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Yine öğrencilere günde kaç saat bilgisayar başında vakit geçiriyorsunuz sorusu sorulduğunda 30 dakika-5 saat arasında değiştiği, ortalama 1.70 (ss=1,71) saat öğrencilerin bilgisayar başında vakit geçirdikleri ortaya çıkmıştır.

3.2.2 Deneysel Uygulama Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcıları 2015-2016 öğretim yılı ikinci döneminde İstanbul ili Sultangazi ilçesindeki merkez ortaokulların birinde 6. sınıfta öğrenim görmekte olan

toplam 194 öğrenciden oluşmaktadır. 6. sınıf öğrencilerinin 97'si (B – D – F sınıfları) kontrol, 97'si (A – C – E sınıfları) ise deney grubunda yer almıştır. Bu öğrencilerden 101'i kız, 93'ü ise erkektir. Öğrencilerden 119'unun kendisine ait bilgisayarı ya da tableti var iken 75'inin ise kendisine ait tablet ya da bilgisayarı yoktur. Öğrencilerden 121'inin evde internet bağlantısı var iken, 73'ünün internet bağlantısı yoktur. 129 öğrencinin Facebook hesabı var iken 65'inin ise Facebook hesabı yoktur. Öğrencilere kaç yıldır Facebook kullandıkları sorulduğunda 3 ay ile 5 yıl arasında değiştiği, ortalama 1.90 (ss=1.66) yıl Facebook kullanımına sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Öğrencilere günde kaç saat bilgisayar başında vakit geçiyorsunuz sorusu sorulduğunda büron ise 30 dakika ile 5 saat arasında değiştiği, ortalama 2.77 (ss=1.70) saat olduğu görülmüştür.

3.3 VERİ TOPLAMA ARACI

Araştırmada veri toplama aracı olarak Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği (Ayas, Aydın ve Horzum, 2015) tarafından geliştirilen ölçeğin madde havuzu ortaokul öğrencilerine göre uyarlanarak kullanılmıştır. Araştırmada öncelikle alanyazın taraması yapılmış ve daha önce geliştirmiş olan ancak liselere yönelik olan sanal zorbalık farkındalık ölçeğinin madde havuzunun kullanılmasına karar verilmiştir. İlgili madde havuzunda yer alan 32 madde tek tek incelenerek ortaokul öğrencilerine uygun ifadelere çevrilmiştir. Daha sonra 2 Eğitim Psikolojisi, 3 Eğitim Teknoloğu ve Türkçe uzmanlarından görüş alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda ölçekten 4 madde çıkarılmıştır. Bunun yanında ölçekte yer alan 5 madde de düzenlemeler yapılarak ölçek çalışma grubunda ifade edilen toplam 210 öğrenciye uygulanarak düzenleme yapılmıştır. Daha sonra ölçeğin geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmıştır.

Sanal zorbalık farkındalık ölçeğinin nasıl bir faktöriyel yapı göstereceğine bakmak için AFA ve ölçeğin faktöriyel yapısının uyumunu incelemek için DFA kullanılmıştır. Cronbach alfa ile iç tutarlılık katsayısına bakılarak güvenilirlik analizleri yapılmıştır. AFA işlemi SPSS 21.0, DFA ise Lisrel 8.54 paket programı yardımı ile gerçekleştirilmiştir.

3.4 AÇIMLAYICI FAKTÖR ANALİZİ

Sanal zorbalık farkındalık ölçeğini oluşturan 28 madde ele alınarak AFA yürütülmüştür. Yapılan ilk analiz sonucunda maddelerden ikisinin faktör yük değerinin .30'un altında olduğu ve 5 maddenin ise iki boyutta faktör yüküne sahip olduğu görülerek toplan 7 madde faktör analizinden çıkarılmıştır. 21 maddeden oluşan ölçek için gerçekleştirilen AFA'da Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Testi ile örneklemin yeterliliği ve Bartlett'in Küresellik Testi ile verilerin faktör analizine uygunluğu incelenmiştir. KMO değeri .898 bulunmuş, Bartlett testi sonucunda ise istatistiksel olarak anlamlı farklılık ($\chi^2 = 1881.789$, $p = .000$) olduğu görülmüştür. Bu değerler sonucunda verilerle AFA yapılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin 21 maddesi öz değeri 1 olacak biçimde temel bileşenler analizine alınmış ve varimax (25) eksen döndürmesi gerçekleştirilmiştir. AFA sonucunda elde edilen değerler Tablo 2'de yer almaktadır.

AFA sonucunda Sanal zorbalık farkındalık ölçeği 4 faktörlü yapıya sahip olarak bulunmuştur. Bu faktörlerden birincisi 9 maddeden oluşmuş ve 9 maddenin birinci faktörde oluşturduğu yük değerleri 0.589-0.801 arasındadır. Birinci faktörün öz değeri 4.96 ve açıkladığı varyans %23.62'dir. Birinci faktörün ismi "okul" olarak adlandırılmıştır. Ölçeğin ikinci faktörü 5 maddeden oluşmuştur. Beş maddenin ikinci faktörde oluşturduğu yük değerleri 0.471-0.561 arasındadır. Bu faktörün öz değeri 2.38 ve açıkladığı varyans ise %11.32'dir. Bu maddenin ismi "bilgi" olarak adlandırılmıştır. Üçüncü faktör 4 maddeden oluşmuştur. 4 maddeden oluşan üçüncü faktörün öz değeri 2.12 ve açıkladığı varyans %10.08 olup, ismi "tanıma" olarak adlandırılmıştır. 4 maddenin üçüncü faktörde oluşturduğu yük değerleri 0.528-0.810 arasındadır. Dördüncü faktör 3 maddeden oluşmuştur. Dördüncü ve son faktörün öz değeri 1.97 ve açıkladığı varyans %9.36 olup, ismi "sorun" olarak adlandırılmıştır. 3 maddenin dördüncü faktörde oluşturduğu yük değerleri 0.526-0.804 arasındadır.

Sanal zorbalık farkındalık ölçeğinin AFA sonucundaki toplam öz değeri 11.43, açıklanan toplam varyansı %54.38'dir. Sanal zorbalık farkındalık ölçeğinde bulunan maddelerin faktörlerindeki yük değerleri 0.471 - 0.810 arasındadır. Ölçeğin açıkladığı varyansın ölçtüğü niteliği yeterince açıkladığı gözlenmektedir. Sonuçta sanal zorbalık farkındalık ölçeği 21 madde ile dört faktörlü bir yapıda elde edilmiştir.

Tablo 2. Sanal Zorbalık Farkındalık Ölçeği AFA Sonuçları Tablosu

Madde	Ortak Faktör Varyans	Faktör Yük Değerleri			
		Faktör 1	Faktör 2	Faktör 3	Faktör 4
1	.707				,804
2	.584				,712
3	.515		,557		
4	.479				,526
6	.668			,810	
7	.536			,652	
9	.373			,528	
10	.590	,695			
11	.613	,741			
12	.588	,705			
13	.698	,801			
14	.598	,724			
15	.583	,664			
16	.454		,608		
17	.462		,608		
18	.513		,691		
23	.559			,687	
24	.386		,471		
25	.434	,618			
26	.553	,666			
28	.527	,589			
Öz Değer (Top.= 11.43)		4.96	2.38	2.12	1.97
Açıklanan Varyans (Top. = 54.38)		23.62	11.32	10.08	9.36

3.5 DOĞRULAYICI FAKTÖR ANALİZİ (DFA)

Sanal zorbalık farkındalık ölçeğinin AFA sonucunda elde edilen dört faktör 21 maddeden oluşan yapı birinci ve ikinci düzen DFA ile test edilmiştir. Yapılan birinci düzen DFA sonucunda, sanal zorbalık farkındalığı ölçeğinin uyum indeksleri $\chi^2=502.88$ (sd=183, p.= .000), $\chi^2/ sd=2.75$ RMSEA= 0.065, GFI= 0.90, AGFI= 0.87, SRMR=0.067, CFI= 0.97, NFI=0.96 ve NNFI= 0.97 tespit edilmiştir.

İkinci düzen DFA sonucunda, ölçeği oluşturan dört faktörün sanal zorbalık farkındalığı örtük değişkenini anlamlı olarak açıkladığı ortaya çıkmıştır. İkinci düzen DFA sonucunda 21 maddenin ve 4 faktörün standart çözüm, T ve R² değerleri Tablo 2’de sunulmuştur.

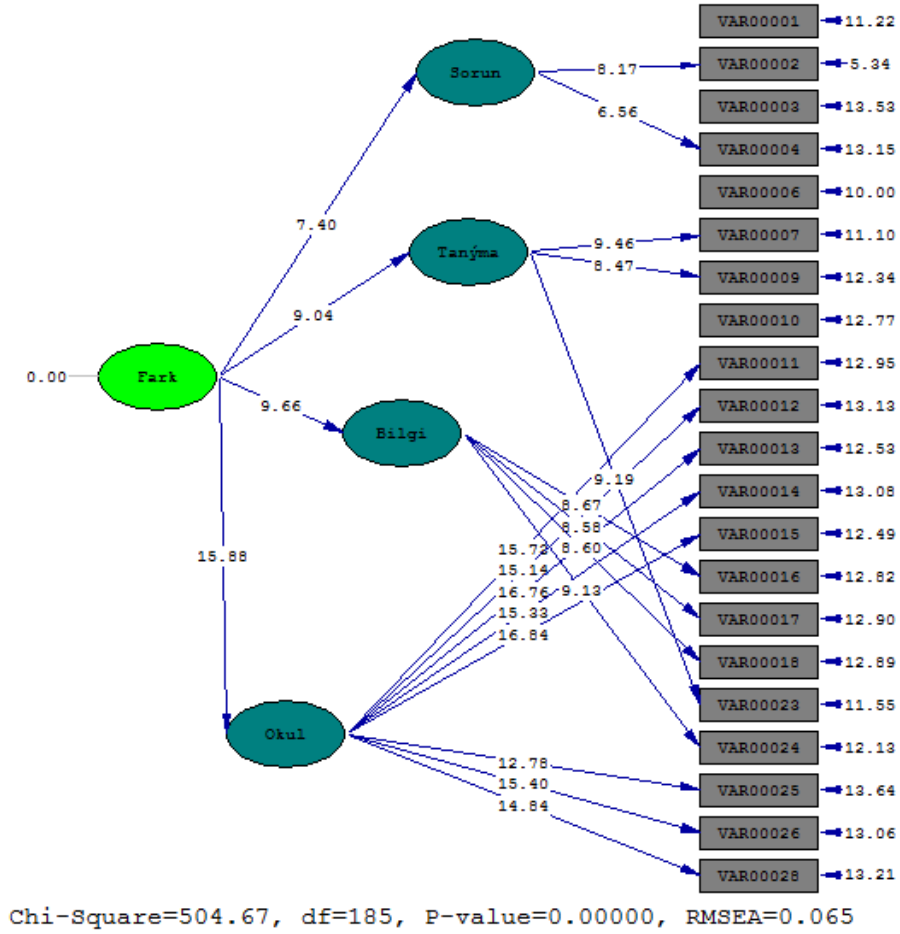
Tablo 3. İkinci Düzen DFA Sonucunda Ortaya Çıkan SS, T ve R² Değerleri Tablosu

	SÇ	TD	R ²	SÇ	TD	R ²	SÇ	TD	R ²		
<i>M1</i>	.58	-	.34	<i>M12</i>	.72	15.14	.52	<i>M25</i>	.62	12.78	.39
<i>M2</i>	.79	8.17	.63	<i>M13</i>	.79	16.76	.62	<i>M26</i>	.73	15.40	.53
<i>M3</i>	.51	-	.25	<i>M14</i>	.73	15.33	.53	<i>M23</i>	.71	14.84	.50
<i>M4</i>	.42	5.56	.18	<i>M15</i>	.79	16.84	.62	<i>F1</i>	.59	7.40	.92
<i>M6</i>	.68	-	.46	<i>M16</i>	.62	8.67	.38	<i>F2</i>	.61	9.04	.88
<i>M7</i>	.63	9.46	.39	<i>M17</i>	.61	8.58	.37	<i>F3</i>	.94	9.66	.37
<i>M9</i>	.54	8.47	.29	<i>M18</i>	.61	8.60	.37	<i>F4</i>	.96	15.88	.35
<i>M10</i>	.76	-	.58	<i>M23</i>	.60	9.19	.36				
<i>M11</i>	.74	15.73	.55	<i>M24</i>	.68	9.13	.46				

DFA’da dört faktörde yer alan maddelerin 0.42 ile 0.96 arasında standart çözüme sahip olduğu bulunmuştur. Bunun yanında maddelerin 0.18 ile 0.63 arasında R² değerine sahip olduğu görülmüştür. Bu değerlerin yüksek çözüm değerleri olması nedeniyle 21 maddenin ait olduğu faktör açısından önemli olduğu tespit edilmiştir. Daha sonra t değerlerinde kırmızı ok olup olmadığı ve değerleri incelenmiştir. T değerlerinde kırmızı ok yoksa madde 0,05 düzeyinde anlamlıdır. 21 madde kırmızı ok bulunmadığı için ve maddelerin t değerleri 5.56 ile 16.84 arasında olduğu için tüm

maddelerin faktörleri için anlamlı olduğuna karar verilmiştir (Jöreskog ve Sörbom, 1996).

Sanal zorbalık farkındalığı ölçeğinin ikinci düzen DFA sonucundaki uyum indeksleri $\chi^2= 504.67$ (sd=185, p= ,000), $\chi^2/ sd=2.73$ RMSEA= 0.065 , SRMR= 0.067 , GFI= 0.90 , AGFI= 0.87 , CFI= 0.97, NFI=0.96 ve NNFI= 0.97 olarak bulunmuştur. Modele yönelik elde edilen sonuçların değerlendirilmesinde Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller (2003) tarafından önerilen uyum indeks değerleri temel alınmış ve ölçeğin uyum indeksi değerleri incelendiğinde χ^2/sd , SRMR, CFI, NFI ve NNFI iyi uyumu, RMSEA ise kabul edilebilir uyum değerine sahip olarak bulunmuştur. Ancak GFI ve AGFI uyum indeksleri ise kabul edilebilir değerlerin altında bulunmuştur. Bunun nedeni olarak bu indeksler için örneklem sayısının düşük olduğu söylenebilir. Genel olarak dört faktörlü yapı kabul edilebilir uyum gösterecek değerlere sahip olarak nitelenebilir.

Şekil 1. DFA Sonuçları T Değerleri Şekli

3.6 GÜVENİRLİĞE YÖNELİK BULGULAR

Ölçeğin tutarlılığına Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı ile bakılmıştır. Ölçeğin bütünü için Cronbach alfa değeri .89 olarak bulunmuştur. F1 faktörü .91, F2 faktörü .70, F3 faktörü .65 ve F4 faktörü için .63 güvenilirlik değerine sahip olduğu bulunmuştur. İç tutarlılık değerlerinin tüm ölçek için .80'den alt faktörlerde .60 ve üstü yüksek bulunması ölçeğin güvenilirlik değerlerinin kabul edilebilir olduğunu yani tutarlı veriler ürettiğini göstermektedir.

3.7 SANAL ZORBALIK FARKINDALIĞI ÖLÇEĞİ KESİM NOKTALARI

Ölçek formundan alınan toplam puanlar homojen dağılıma sahip olma durumuna göre iki aşamalı kümeleme analizine tabi tutulmuştur. Kümeleme analizinde her seviyedeki kesim noktaları (cut-off) daha detaylı bir şekilde ortaya konabilmiştir. Kümeleme analizinde ölçekten alınacak toplam puanın, 21 – 61, 62 – 81, 82 – 105 şeklinde kümelenmesini uygun görmüştür. Bu yolla, farkındalık düzeylerinin detaylı bir şekilde ölçülmesi mümkün olabilmektedir. Ölçekten 21 – 61 puan aralığı düşük, 62– 81 puan aralığı orta ve 82 – 105 puan aralığı yüksek sanal zorbalık farkındalığı olarak ifade edilebilir.

Analizler sonucunda Sanal Zorbalık ölçeği toplam 21 madde ve 4 faktörden meydana gelmiştir. Sanal Zorbalık Farkındalığı ölçeği dolduracak olan kişiler ölçekte yer alan her bir ifadeye ilişkin katılma düzeylerini; kesinlikle katılmıyorum (1) ile kesinlikle katılıyorum (5) seçenekleri arasından işaretlemektedirler. Ölçeğin tamamından 21 ile 105 arasında puan elde edilmektedir.

3.8 VERİLERİN TOPLANMASI

Araştırma kapsamında kullanılan ölçekler 2015-2016 öğretim yılı 2. Döneminde İstanbul ili Sultangazi ilçesindeki merkez ortaokulların birinde öğrenim görmekte olan toplam 237 öğrenci ile elden verilip toplanarak elde edilmiştir. Ölçekler öğrencilere

derste uygulanmış ve ortalama olarak 30 dakika süre verilmiştir. Veriler toplandıktan sonra 43 öğrencinin eksik, okumadan işaretlediği, ön teste ölçeğini doldurup son test ölçeğini doldurmadığı veya bu durumun tam tersi olan ön testi doldurmayıp son testi doldurduğu tespit edilip veriler araştırmadan çıkarılmıştır.

3.8.1 Sanal Zorbalık Farkındalık Programının Geliştirilmesi ve Uygulanması

Eğitim 3 haftaya yayılmış ve her hafta öğrencilere 1 saat toplamda 3 saat eğitim verilmiştir. Eğitimler ilk hafta sunuş yönetimi ile sınıfta, diğer haftalar okulun bilgisayar laboratuvarında uygulamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Eğitim sonunda sanal zorbalık farkındalık ölçeği yeniden uygulanmıştır. Eğitim programı kazanımlar (amaçlar), etkinlikler, yer ve zaman dikkate alınarak üç oturumda gerçekleştirilecek şekilde planlanmıştır. Kazanımlar belirlenirken alanyazından sanal zorbalığın ne olduğu, sanal zorbalık çeşitleri, sanal zorbalıktan korunma yolları araştırılmıştır (EK1).

3.9 VERİLERİN ANALİZİ

Araştırma kapsamında toplanan verilerin analizlerinde ölçeğin faktörleri ve toplam farkındalık değişkenlerinin tekrarlı ölçümler içermesi nedeniyle tek faktörde tekrarlı ölçümler içeren ANOVA testi uygulanmıştır. İstatistiksel işlemler için SPSS 22 paket programı kullanılmıştır. Tüm istatistiksel çözümlelerde .05 anlamlılık düzeyi temel alınmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUM

4.1 ORTAOKUL 6. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SANAL ZORBALIK FARKINDALIĞININ OKUL FAKTÖRÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Araştırmada sanal zorbalık farkındalığında okul faktörü iki tekrarlı ölçüm, deney ve kontrol grubu olmak üzere iki ilişkisiz grup içerdiği için okul faktörüne yönelik tek faktör üzerinde tekrarlı ölçümler için iki faktörlü ANOVA testi ile bakılmıştır. ANOVA sonucunda elde edilen, deney ve kontrol gruplarına göre okul faktörü puanlarının ortalama ve standart sapma değerlerini gösteren bilgiler Tablo 4’de sunulmuştur.

Tablo 4. Deney ve Kontrol Gruplarına Göre Sanal Zorbalık Farkındalığında Okul Faktörü Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Gruplar	Ön test Puanları			Son test Puanları		
	n	\bar{x}	S	n	\bar{x}	S
Kontrol	97	34,95	8,24	97	35,33	8,34
Deney	97	34,81	8,17	97	37,38	6,067
Toplam	194	34,88	8,18	194	36,36	7,346

Tablo 4 incelendiğinde deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin farkındalıkta okul faktörü ön ölçüm ortalama puanları arasında çok büyük farklılık bulunmadığı görülmektedir. Öğrencilerin deneysel işlemler sonucundaki puanları incelendiğinde deney ve kontrol gruplarında sanal zorbalık farkındalığında okul faktörü yönünden başlangıç düzeyine göre ortalamalarında artış olduğu görülmektedir. Deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin sanal zorbalık farkındalığında okul faktörü puanlarının deneysel işlemler öncesinden sonrasına gözlenen değişmelerinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını bulmak için iki faktörlü ANOVA testi sonuçlarına bakılmıştır.

Tablo 5. Deney ve Kontrol Gruplarının Sanal Zorbalık Farkındalığında Okul Faktörü Puanlarının Deneysel İşlemler Öncesinden Sonrasına Değişimi ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
Deneklerarası	16540,546	193			
Grup (Deney/Kontrol)	89,165	1	89,165	1,041	,309
Hata	16451,381	192	85,684		
Denekleriçi	7001,000	194			
Ölçüm (Ön/Son)	210,814	1	210,814	6,064	,015
Grup*Ölçüm	115,835	1	115,835	3,332	,069
Hata	6674,351	192	34,762		
Toplam	23541,546	397			

İki faktörlü ANOVA testi ile ulaşılan sonuçların yer aldığı Tablo 5'te üç tane F ve p değerinin yer alması, çizelgenin üç temel başlıkta incelenebilecek nitelikte olduğunu gösterir. Ancak bu bulgulardan hem denekler arası hem de denekler içini birlikte ele alan değerler incelenmesi önerilmektedir. Bu bulgu, araştırmaya deney ve kontrol grubunda katılan öğrencilerin sanal zorbalık farkındalığında okul faktörü puan düzeylerinin deneysel işlemler öncesinden sonrasına istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık oluşturmadığını ($F_{(1, 194)}=3,332$, $p>.05$) ortaya koymaktadır. Bu bulgu araştırmaya katılan öğrencilerin sanal zorbalık farkındalığında okul faktöründeki puan düzeylerinin deneysel işlemler öncesinden sonrasına deney ya da kontrol gruplarında yer aldıklarında benzer şekilde olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle verilen sanal zorbalık farkındalığı eğitimini alan deney grubundaki öğrencilerin farkındalık düzeyi artmış olmasına rağmen bu artışın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmadığı görülmektedir.

4.2 ORTAOKUL 6. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SANAL ZORBALIK FARKINDALIĞININ BİLGİ FAKTÖRÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Araştırmada sanal zorbalık farkındalığında bilgi değişkeni iki tekrarlı ölçüm, deney ve kontrol grubu olmak üzere iki ilişkisiz grup içerdiği için tek faktör üzerinde tekrarlı ölçümler için iki faktörlü ANOVA testi ile bakılmıştır. ANOVA sonucunda elde edilen, deney ve kontrol gruplarına göre bilgi puanlarının ortalama ve standart sapma değerlerini gösteren bilgiler Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6. Deney ve Kontrol Gruplarına Göre Sanal Zorbalık Farkındalığında Bilgi Faktörü Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Gruplar	Ön test Puanları			Son test Puanları		
	n	\bar{x}	S	n	\bar{x}	S
Kontrol	97	18,65	4,23	70	18,45	4,22
Deney	97	18,60	4,30	70	19,51	3,25
Toplam	140	18,62	4,25	140	18,98	3,80

Tablo 6 incelendiğinde deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin deneysel işlemler öncesi sanal zorbalık farkındalığında bilgi faktörü ortalama puanlarının birbirlerine çok yakın olduğu görülmektedir. Öğrencilerin deneysel işlemler sonunda elde ettikleri puanları incelendiğinde deney grubunda sanal zorbalık farkındalığında bilgi faktörü yönünden başlangıç düzeyine göre ortalamalarında artış meydana geldiği görülmüştür. Deney grubundaki öğrencilerin sanal zorbalık farkındalığında bilgi faktörü puanlarının deneysel işlemler öncesinden sonrasına gözlenen değişmelerinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını bulmak için iki faktörlü ANOVA testi sonuçlarına bakılmıştır.

Tablo 7. Deney ve Kontrol Gruplarının Sanal Zorbalık Farkındalığında Bilgi Faktörü Puanlarının Deneysel İşlemler Öncesinden Sonrasına İlişkin ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
Deneklerarası	4183,219	193			
Grup (Deney/Kontrol)	24,250	1	24,250	1,120	,291
Hata	4158,969	192	21,661		
Denekleriçi	2096,501	194			
Ölçüm (Ön/Son)	12,271	1	12,271	1,147	,286
Grup*Ölçüm	29,508	1	29,508	2,757	,098
Hata	2054,722	192	10,702		
Toplam	6279,720	397			

İki faktörlü ANOVA testi ile ulaşılan sonuçların yer aldığı Tablo 7 incelendiğinde araştırmaya deney ve kontrol grubunda katılan öğrencilerin sanal zorbalık farkındalığında bilgi faktörü puan düzeylerinin deneysel işlemler öncesinden sonrasına istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık oluşmadığını ($F_{(1, 194)}=2,757$, $p>.05$) ortaya koymaktadır. Bu bulgu araştırmaya katılan öğrencilerin sanal zorbalık farkındalığında bilgi düzeylerinin deneysel işlemler öncesinden sonrasına deney ya da kontrol gruplarında yer aldıklarında benzer şekilde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yönüyle verilen sanal zorbalık eğitimini alan deney grubundaki öğrencilerin sanal zorbalığa yönelik farkındalık bilgi düzeyi artmış olmasına rağmen bu artışın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmadığı ortaya çıkmıştır.

4.3 ORTAOKUL 6. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SANAL ZORBALIK FARKINDALIĞININ SORUN FAKTÖRÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Araştırmada Sanal zorbalık farkındalığında sorun faktörü iki tekrarlı ölçüm, deney ve kontrol grubu olmak üzere iki ilişkisiz grup içerdiği için okul faktörüne yönelik tek faktör üzerinde tekrarlı ölçümler için iki faktörlü ANOVA testi ile bakılmıştır. ANOVA sonucunda elde edilen, deney ve kontrol gruplarına göre sorun faktörü puanlarının ortalama ve standart sapma değerlerini gösteren bilgiler Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo 8. Deney ve Kontrol Gruplarına Göre Sanal Zorbalık Farkındalığında Sorun Faktörü Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Gruplar	Ön test Puanları			Son test Puanları		
	N	\bar{x}	S	n	\bar{x}	S
Kontrol	97	11,49	3,00	97	11,34	2,87
Deney	97	11,49	3,35	97	10,55	3,05
Toplam	194	11,49	3,17	194	10,95	2,98

Tablo 8 incelendiğinde deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin farkındalıkta sorun faktörü ön ölçüm ortalama puanları birbirine eşit olduğu görülmektedir. Öğrencilerin deneysel işlemler sonunda elde ettikleri puanları incelendiğinde deney ve kontrol gruplarında sanal zorbalık farkındalığında sorun faktörü yönünden başlangıç düzeyine göre ortalama düşüş meydana geldiği görülmektedir. Deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin sanal zorbalık farkındalığında sorun faktörü puanlarının deneysel işlemler öncesinden sonrasına gözlenen değişimlerinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını bulmak için iki faktörlü ANOVA testi sonuçlarına bakılmıştır.

Tablo 9. Deney ve Kontrol Gruplarının Sanal Zorbalık Farkındalığında Sorun Faktörü Puanlarının Deneysel İşlemler Öncesinden Sonrasına Değişimi ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
Deneklerarası	2511,815	193			
Grup (Deney/Kontrol)	14,887	1	14,887	1,145	,286
Hata	2496,928	192	13,005		
Denekleriçi	1170,000	194			
Ölçüm (Ön/Son)	27,876	1	27,876	4,748	,031
Grup*Ölçüm	14,887	1	14,887	2,536	,113
Hata	1127,237	192	5,871		
Toplam	3681,815	397			

İki faktörlü ANOVA testi ile ulaşılan sonuçların yer aldığı Tablo 9’da üç tane F ve p değerinin yer alması, çizelgenin üç temel başlıkta incelenebilecek nitelikte olduğunu gösterir. Ancak bu bulgulardan hem denekler arası hem de denekler içini birlikte ele alan değerler incelenmesi önerilmektedir. Bu bulgu, araştırmaya deney ve kontrol grubunda katılan öğrencilerin sanal zorbalık farkındalığında sorun faktörü puan düzeylerinin deneysel işlemler öncesinden sonrasına istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık oluşturmadığını ($F_{(1, 194)}=2,536$, $p.>.05$) ortaya koymaktadır. Bu

bulgu araştırmaya katılan öğrencilerin sanal zorbalık farkındalığında sorun faktöründeki puan düzeylerinin deneysel işlemler öncesinden sonrasına deney ya da kontrol gruplarında yer aldıklarında benzer şekilde olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle verilen sanal zorbalık farkındalığı eğitimini alan deney grubundaki öğrencilerin sorun faktör düzeyi azalmış olmasına rağmen bu azalmanın istatistiksel olarak anlamlı düzeyde olmadığını ortaya çıkmıştır.

4.4 ORTAOKUL 6. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SANAL ZORBALIK FARKINDALIĞININ SANAL ZORBALIK FARKINDALIĞI TANIMA FAKTÖRÜ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Araştırmada sanal zorbalık farkındalığında tanıma faktörü değişkeni iki tekrarlı ölçüm, deney ve kontrol grubu olmak üzere iki ilişkisiz grup içerdiği için tek faktör üzerinde tekrarlı ölçümler için iki faktörlü ANOVA testi ile bakılmıştır. ANOVA sonucunda elde edilen, deney ve kontrol gruplarına göre toplam sanal zorbalık farkındalığı puanlarının ortalama ve standart sapma değerlerini gösteren bilgiler Tablo 10'da sunulmuştur.

Tablo 10. Deney ve Kontrol Gruplarına Göre Sanal Zorbalık Farkındalığında Tanıma Faktörü Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Gruplar	Ön test Puanları			Son test Puanları		
	N	\bar{x}	S	n	\bar{x}	S
Kontrol	97	13,39	3,14	70	13,08	3,49
Deney	97	12,88	3,03	70	15,19	2,91
Toplam	140	13,13	3,09	140	14,13	3,37

Tablo 10 incelendiğinde deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin deneysel işlemler öncesi sanal zorbalık farkındalığında tanıma faktörü ortalama puanları arasında fark olmasına rağmen çok büyük farklılık bulunmadığı görülmektedir. Öğrencilerin deneysel işlemler sonunda elde ettikleri puanları incelendiğinde deney grubunda sanal zorbalık farkındalığında tanıma faktörü başlangıç düzeyine göre artış meydana geldiği görülmektedir. Deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin sanal

zorbalık farkındalığında tanıma faktörü puanlarının deneysel işlemler öncesinden sonrasına gözlenen değişmelerinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını bulmak için iki faktörlü ANOVA testi sonuçlarına bakılmıştır.

Tablo 11. Deney ve Kontrol Gruplarının Sanal Zorbalık Farkındalık Tanıma Faktörü Puanlarının Deneysel İşlemler Öncesinden Sonrasına İlişkin Anova Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
Deneklerarası	2514,031	193			
Grup (Deney/Kontrol)	61,124	1	61,124	4,784	,030
Hata	2452,907	192	12,776		
Denekleriçi	16161,000	194			
Ölçüm (Ön/Son)	97,000	1		13,768	,000
Grup*Ölçüm	166,278	1			,000
Hata	1352,722	192	7,045	97,000	
Toplam	4130,031	397		166,278	

İki faktörlü ANOVA testi ile ulaşılan sonuçların yer aldığı Tablo 11 incelendiğinde araştırmaya deney ve kontrol grubunda katılan öğrencilerin sanal zorbalık farkındalık tanıma faktörü puanlarının deneysel işlemler öncesinden sonrasına istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık olduğu ($F_{(1, 194)}=23,601$, $p.<.05$) ortaya çıkmıştır. Deney kontrol grubunda yer alan öğrencilerin deneysel işlemler öncesinden sonrasına sanal zorbalık farkındalığı tanıma faktörü puanlarına yönelik çoklu karşılaştırma testlerine bakılması gerekmektedir. Çoklu karşılaştırma testine katılacak iki ayrı değişkenin etkisi araştırılacağı için sırasıyla iki işlem gerçekleştirilmiştir. Öncelikle tekrarlı ölçümler olan ön ve son ölçüm için deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin sanal zorbalık farkındalık tanıma faktör ortalamaları karşılaştırılacak; sonra deneysel işlem koşulları olan deney ve kontrol grubunda yer alma için ön ve son ölçümlere ait ortalamalar karşılaştırılacaktır. Bunun için çoklu karşılaştırma testlerinden Bonferroni testi tercih edilmiştir.

Bonferroni testinde öncelikle deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin ayrı ayrı deneysel işlemler öncesinden sonrasına sanal zorbalık farkındalık tanıma faktör puan ortalamalarının anlamlı düzeyde değişip değişmediğine bakılmıştır. Bonferroni testi sonuçları Tablo 12’de yer almaktadır.

Tablo 12. Öğrencilerin Deney ya da Kontrol Gruplarında Yer Almalarına Yönelik Deneysel İşlemler Öncesi ve Sonrası Sanal Zorbalık Farkındalık Tanıma Faktör Puanlarındaki Değişim Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları

Grup	(I) Ölçüm	(J) Ölçüm	Ortalama Farkı (I-J)	SS	p
Kontrol	Ön	Son	,515	,443	,246
	Son	Ön	-,515	,443	,246
Deney	Ön	Son	-2,103*	,461	,000
	Son	Ön	2,103*	,461	,000

Bonferroni çizelgesi incelendiğinde deney grubunda yer alan öğrencilerin deneysel işlemler öncesinden ($\bar{x}=12,88$) sonrasına ($\bar{x} = 15,19$) sanal zorbalık farkındalığı tanıma faktör puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde artış ve farklılık bulunduğu görülmektedir. Bunun yanında kontrol grubunda yer alan öğrencilerin deneysel işlemler öncesinden ($\bar{x} =13,39$) sonrasına ($\bar{x} = 13,08$) sanal zorbalık farkındalığı puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Bu sonuç deney grubunda yer alan öğrencilerin aldıkları eğitim sayesinde sanal zorbalık farkındalık tanıma faktörünü artırdığını ortaya koymaktadır. Deneysel işlemlerin sanal zorbalık farkındalığı tanıma faktörü açısından etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmada ikinci olarak deneysel işlemler öncesi ve sonrasında deney ve kontrol grubunda fark olup olmadığına Bonferroni çoklu karşılaştırma testine bakılmıştır. Test Sonuçları Tablo 13’de yer almaktadır.

Tablo 13. Öğrencilerin Deneysel İşlem Öncesinde ve Sonrasında Deney ve Kontrol Gruplarında Sanal Zorbalık Farkındalığı Tanıma Faktör Puanlarına Yönelik Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları

Ölçüm	(I) Grup	(J) Grup	Ortalama Farkı (I-J)	SS	p
Ön	Kontrol	Deney	,309	,381	,418
	Deney	Kontrol	-,309	,381	,418
Son	Kontrol	Deney	-2,309*	,381	,000
	Deney	Kontrol	2,309*	,381	,000

Deneysel işlemler öncesinde sanal zorbalık farkındalığına yönelik yapılan ölçümlerde deney grubunda yer alan öğrencilerin ortalamaları ($\bar{x} = 12,88$) ile kontrol grubunda yer alan öğrencilerin ortalamaları ($\bar{x} = 13,39$) arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur. Bu durum deneysel işlemlere başlamadan önce grupların sanal zorbalık farkındalığı tanıma faktör düzeylerinin birbirine denk olduğunu gösterecek niteliktedir. Deneysel işlemler sonrasında sanal zorbalık farkındalığına yönelik yapılan ölçümlerde deney grubunda yer alan öğrencilerin ortalamaları ($\bar{x} = 15,19$) kontrol grubunda yer alan öğrencilerin ortalamalarına ($\bar{x} = 13,08$) göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu bulunmuştur. Bu durum deneysel işlemlere başlamadan önce denk gruplarda yer alan öğrencilerde deneysel işlemler sonunda deney grubu lehine gelişim olduğunu ortaya koymaktadır. Deneysel işlem olarak verilen eğitimin öğrencilerin sanal zorbalık farkındalık tanıma faktör düzeyini artırdığını ortaya koymuştur.

4.5 ORTAOKUL 6. SINIF ÖĞRENCİLERİNİN SANAL ZORBALIK FARKINDALIĞININ TOPLAM FARKINDALIK AÇISINDAN İNCELENMESİ

Araştırmada sanal zorbalık toplam farkındalığı değişkeni iki tekrarlı ölçüm, deney ve kontrol grubu olmak üzere iki ilişkisiz grup içerdiği için tek faktör üzerinde tekrarlı ölçümler için iki faktörlü ANOVA testi ile bakılmıştır. ANOVA sonucunda elde edilen, deney ve kontrol gruplarına göre toplam sanal zorbalık farkındalığı puanlarının ortalama ve standart sapma değerlerini gösteren bilgiler Tablo 14 sunulmuştur.

Tablo 14. Deney ve Kontrol Gruplarına Göre toplam Sanal Zorbalık Farkındalığı Puanlarının Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Gruplar	Ön test Puanları			Son test Puanları		
	N	\bar{x}	S	n	\bar{x}	S
Kontrol	97	78,47	15,09	70	78,21	14,36
Deney	97	77,77	15,41	70	82,63	12,16
Toplam	140	78,12	15,22	140	80,42	13,46

Tablo 14 incelendiğinde deney ve kontrol grubunda yer alan öğrencilerin deneysel işlemler öncesi toplam sanal zorbalık farkındalığı ortalama puanları arasında fark olmasına rağmen çok büyük farklılık bulunmadığı görülmektedir. Öğrencilerin deneysel işlemler sonunda elde ettikleri puanları incelendiğinde deney grubunda sanal zorbalık farkındalığının başlangıç düzeyine göre artış meydana geldiği görülmektedir. Deney ve kontrol gruplarındaki öğrencilerin sanal zorbalık farkındalığı puanlarının deneysel işlemler öncesinden sonrasına gözlenen değişmelerinin istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını bulmak için iki faktörlü ANOVA testi sonuçlarına bakılmıştır.

Tablo 15. Deney ve Kontrol Gruplarının Sanal zorbalık Farkındalık Puanlarının Deneysel İşlemler Öncesinden Sonrasına İlişkin ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	Sd	KO	F	p
Deneklerarası	58681,085	193			
Grup (Deney/Kontrol)	335,879	1	335,879	1,105	,294
Hata	58345,206	192	303,881		
Denekleriçi	21461,500	194			
Ölçüm (Ön/Son)	510,374	1	510,374	4,824	,029
Grup*Ölçüm	636,621	1	636,621	6,017	,015
Hata	20314,505	192	105,805		
Toplam	80142,585	397			

İki faktörlü ANOVA testi ile ulaşılan sonuçların yer aldığı Tablo 15 incelendiğinde araştırmaya deney ve kontrol grubunda katılan öğrencilerin sanal zorbalık farkındalık düzeylerinin deneysel işlemler öncesinden sonrasına istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık olduğu ($F_{(1, 194)}=6,017$, $p.<.05$) ortaya çıkmıştır. Deney kontrol grubunda yer alan öğrencilerin deneysel işlemler öncesinden sonrasına sanal zorbalık farkındalığı toplam puanlarına yönelik çoklu karşılaştırma testlerine bakılması

gerekmektedir. Çoklu karşılaştırma testine katılacak iki ayrı değişkenin etkisi araştırılacağı için sırasıyla iki işlem gerçekleştirilmiştir. Öncelikle tekrarlı ölçümler olan ön ve son ölçüm için deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin sanal zorbalık farkındalık ortalamaları karşılaştırılacak; sonra deneysel işlem koşulları olan deney ve kontrol grubunda yer alma için ön ve son ölçümlere ait ortalamalar karşılaştırılacaktır. Bunun için çoklu karşılaştırma testlerinden Bonferroni testi tercih edilmiştir.

Bonferroni testinde öncelikle deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin ayrı ayrı deneysel işlemler öncesinden sonrasına sanal zorbalık farkındalık puan ortalamalarının anlamlı düzeyde değişip değişmediğine bakılmıştır. Bonferroni testi sonuçları Tablo 16'da yer almaktadır.

Tablo 16. Öğrencilerin Deney ya da Kontrol Gruplarında Yer Almalarına Yönelik Deneysel İşlemler Öncesi ve Sonrası Sanal Zorbalık Farkındalık Puanlarındaki Değişim Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları

Grup	(I) Ölçüm	(J) Ölçüm	Ortalama Farkı (I-J)	SS	p
Kontrol	Ön	Son	,701	2,190	,749
	Son	Ön	-,701	2,190	,749
Deney	Ön	Son	-4,423*	1,911	,022
	Son	Ön	4,423*	1,911	,022

Bonferroni çizelgesi incelendiğinde deney grubunda yer alan öğrencilerin deneysel işlemler öncesinden ($\bar{x}=77,77$) sonrasına ($\bar{x}=82,63$) sanal zorbalık farkındalığı puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı düzeyde artış ve farklılık bulunduğu görülmektedir. Bunun yanında kontrol grubunda yer alan öğrencilerin deneysel işlemler öncesinden ($\bar{x}=78,47$) sonrasına ($\bar{x}=78,21$) sanal zorbalık farkındalığı puan ortalamalarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Bu sonuç deney grubunda yer alan öğrencilerin aldıkları eğitim sayesinde sanal zorbalık farkındalıklarının artırdığını ortaya koymaktadır. Deneysel işlemlerin sanal zorbalık farkındalığı açısından etkili olduğu ortaya çıkmıştır.

Araştırmada ikinci olarak deneysel işlemler öncesi ve sonrasında deney ve kontrol grubunda fark olup olmadığına Bonferroni çoklu karşılaştırma testine bakılmıştır. Test Sonuçları Tablo 17’de yer almaktadır.

Tablo 17. Öğrencilerin Deneysel İşlem Öncesinde ve Sonrasında Deney ve Kontrol Gruplarında Sanal Zorbalık Farkındalığı Puanlarına Yönelik Çoklu Karşılaştırma Testi Sonuçları

Ölçüm	(I) Grup	(J) Grup	Ortalama Farkı (I-J)	SS	p
Ön	Kontrol	Deney	,268	1,477	,856
	Deney	Kontrol	-,268	1,477	,856
Son	Kontrol	Deney	-4,856*	1,477	,001
	Deney	Kontrol	4,856*	1,477	,001

Deneysel işlemler öncesinde sanal zorbalık farkındalığına yönelik yapılan ölçümlerde deney grubunda yer alan öğrencilerin ortalamaları ($\bar{x} = 77,77$) ile kontrol grubunda yer alan öğrencilerin ortalamaları ($\bar{x} = 78,47$) arasında istatistiksel olarak anlamlı farklılık olmadığı bulunmuştur. Bu durum deneysel işlemlere başlamadan önce grupların sanal zorbalık farkındalığı düzeylerinin birbirine denk olduğunu gösterecek niteliktedir. Deneysel işlemler sonrasında sanal zorbalık farkındalığına yönelik yapılan ölçümlerde deney grubunda yer alan öğrencilerin ortalamaları ($\bar{x} = 82,63$) kontrol grubunda yer alan öğrencilerin ortalamalarına ($\bar{x} = 78,21$) göre istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek olduğu bulunmuştur. Bu durum deneysel işlemlere başlamadan önce denk gruplarda yer alan öğrencilerde deneysel işlemler sonunda deney grubu lehine gelişim olduğunu ortaya koymaktadır. Deneysel işlem olarak verilen eğitimin öğrencilerin sanal zorbalık farkındalık düzeyini artırdığını ortaya koymuştur.

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde, sanal zorbalık eğitiminin ortaokul 6. sınıf öğrencilerinin sanal zorbalık farkındalık düzeyi üzerindeki etkilerine dair sonuçlara yer verilmiş ve bu sonuçlar alanyazına dayalı olarak tartışılmaya çalışılmıştır.

5.1 SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada, ortaokul 6. sınıfta eğitim gören öğrencilere verilen sanal zorbalık eğitiminin öğrencilerin sanal zorbalık farkındalıklarına etkisini belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmada yarı deneysel desenlerden eşleştirilmiş desen kullanılmıştır. Araştırmada verilen eğitim 3 hafta sürmüştür. Araştırma sonucunda deney ve kontrol grubundaki öğrencilerin sanal zorbalık farkındalık toplam puanları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Deney grubunda yer alan öğrencilerin farkındalık düzeyleri eğitim sonunda anlamlı derecede artış göstermiştir. Bu bulgu verilen eğitimin sanal zorbalık farkındalığını artırdığı ve etkili olduğunu göstermektedir.

Araştırmada, tüm sanal zorbalık farkındalığı toplam puanında anlamlı farklılık bulunmuştur. Araştırmada, eğitim programı birey odaklı düşünülerek verildiğinden öğrencilerin sanal zorbalık farkındalıkları artmış olduğu söylenebilir.

Ortaokul düzeyinde, öğrencilerin hayatına teknolojinin aileden bağımsız ve bireysel olarak kullanım anlamında daha yeni yeni girmesi, kullanılan sosyal medya araçlarının çeşitli özelliklerini bilmediklerinden ve bazı sosyal medya araçlarının özelliklerini ilk defa öğrendikleri için bu durumun sanal zorbalık farkındalık düzeylerine etki ettiği düşünülebilir. İzin almadan fotoğraf paylaşımı, bir fotoğrafı başka bir fotoğrafla karşılaştırarak alay etme, gruptan dışlama, internet ya da telefonda kısa mesaj ile

küfür, hakaret ve cinsel içerikli ses ya da fotoğraf göndermenin, telefon ile gizli numaradan arayarak karşı tarafın rahatsız edilmesinin eğitim esnasında sanal zorbalık olduğunun farkına varılması öğrencilerin sanal zorbalık farkındalık düzeylerinin artmasına etki ettiği söylenebilir. Bu sonuca benzer olarak Smith ve diğerlerinin (2006) yapmış oldukları çalışmada, öğrenciler sanal zorbalığın en fazla video ve fotoğraf paylaşarak yapıldığının farkında olduğunu tespit etmişlerdir. Alanyazına bakıldığında telefon aramalarıyla, kısa mesajla, sohbet odalarında tehdit etme, dedikodu çıkarma, yalan haber yayma, fotoğraf göndermeye zorlanma, izinsiz fotoğraf ve video paylaşımlarıyla ve elektronik posta ile sanal zorbalık olayları yaşanmaktadır (Smith ve diğerleri, 2006; Dehue, Bolman ve Völlink, 2008; Hinduja ve Patchin, 2008; Hoff ve Mitchell, 2008; Mishna, Saini ve Solomon, 2009; Calvete ve diğerleri, 2010; Patchin ve Hinduja, 2010; Özdemir ve Akar, 2011; Arıca, 2011; Bulut ve Alcı, 2014; Tamer ve Vatanartıran, 2014; Olumide, Adams ve Amodu, 2015).

Alanyazın incelendiğinde öğrencilerin sanal zorbalık farkındalıklarının %45 ve %55 arasında olduğu bulunmuştur (Smith ve diğerleri, 2006; Wright ve diğerleri, 2009; Olumide, Adams ve Amodu, 2015). Buna ek olarak öğrenciler fotoğraf veya video kullanarak telefon aramaları yaparak, kısa mesaj atarak ve sohbet odalarındaki konuşmalarda sanal zorbalık yapıldığı ya da mağdur olduğu öğrenciler tarafından fark edilmiştir (Smith ve diğerleri, 2006). Öğretmen adayları ile yapılan başka bir çalışmada ise sanal zorbalık farkındalıklarının yüksek olduğu ve üniversitelerde sanal zorbalık ile ilgili daha çok bilgiye sahip olmak istedikleri görülmüştür (Yılmaz, 2010). Öğretmenlerle yapılan çalışmalar ise öğretmenlerin genel olarak sanal zorbalık farkındalıklarının yüksek olduğu, sanal zorbalığı bir sorun olarak gördükleri ve öğrenciler üzerinde olumsuz etkiler bıraktığını düşünmektedirler (Beringer, 2011; Yılmaz ve Seferoğlu, 2013). Aileler ile yapılan çalışmada ise katılımcı ailelerin neredeyse yarısı sanal zorbalığı teknolojiyi olumsuz kullanma ve karşı tarafa zarar verme olarak tanımlamışlardır (Clarke, 2013). Alanyazın genelinde bireylerde sanal zorbalık farkındalıklarının var olduğu söylenebilir. Öğrenci ve ailelere sanal zorbalık farkındalıklarının yüksek düzeylere çıkartılması için ise eğitimler hazırlanabilir ve belli bir plan dâhilinde sanal zorbalık farkındalık düzeylerini arttıracak eğitimler verilebilir.

Araştırmada kullanılan ölçeğin alt boyutları incelendiğinde 4 faktörden biri olan tanıma alt boyutunda anlamlı farklılık bulunmuştur. Deney grubunda yer alan ve eğitim programına katılan öğrencilerin sanal zorbalık farkındalığı tanıma alt boyutunda sanal zorbalığı tanıma düzeylerinin arttığı ortaya çıkmıştır. Bu durum, verilen eğitim programında, daha çok öğrencilere sanal zorbalık tanımını, sanal zorbalık çeşitlerini ve sanal zorbalık ile karşılaşıldığında yapılması gerekenlerin üzerinde durulmasıyla oluşmuştur. Bununla birlikte başka birisine sanal zorbalık yapıldığında mağdur ile empati kurularak karşı tarafın anlaşılması için örnekler verilmiştir. Eğitimde verilen örneklere benzer Tamer ve Vatanartıran (2015) öğrencilere gerçek hayatta yaşanan sanal zorbalık olayını video olarak izletmiş ve sonunda ise öğrencilerin sanal zorbalık farkındalıklarının arttığı tespit edilmiştir. Öğrenciler geçmişte yaptıklarının sanal zorbalık olarak görmediklerini videoda izledikten sonra yaptıklarının sanal zorbalık olduğunu fark etmişlerdir.

Okul ve bilgi alt faktörleri incelendiğinde ise anlamlı bir fark bulunamamıştır. Okul faktörü için eğitimin sadece öğrencilere verilip okul idari personeli, öğretmenler ve ailelere verilmemesinin bir sınırlılık olduğu söylenebilir. Okul faktöründe anlamlı farklılık bulunmaması eğitimin öğrenci odaklı olması ve okuldaki diğer çalışanlara eğitim verilmemesi ile açıklanabilir. Bilgi faktörü incelendiğinde ise öğrencilerin sanal zorbalık kavramıyla ilk defa karşılaşması, kavram kargaşası yaşaması ve henüz tanıma düzeyinde olmasıyla ilişkili olduğu söylenebilir. Bu duruma ek olarak öğrencilerin sanal ortamda yaptıklarının şaka olduğunu düşünmesi ve bu durumun sanal zorbalık olduğunu bilmemesi bilgi faktörüne etki etmiş olabilir.

Sorun faktörü incelendiğinde de anlamlı bir fark bulunamamıştır; fakat başlangıç düzeyine göre sorun faktöründe düşüş olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin ilk olarak sanal zorbalık ile karşılaştıklarında ne yapacağını bilmemesi veya sanal zorbalık ile karşılaşmamak için ne gibi önlemler alınacağı konusunda fikir sahibi olmadığı gözlemlenmiştir. Eğitim verildikten sonra ise öğrencilerin sanal zorbalık ile karşılaştığında neler yapacağını ve ne gibi önlemler alacaklarının farkına varmaları, sanal zorbalığı bir sorun olarak görmemesiyle de açıklanabilir.

5.2 ÖNERİLER

Bu araştırmanın sonucunda, deneysel işlem olarak yürütülen eğitim programının öğrencilerin sanal zorbalık farkındalığını artırdığı ortaya çıkmıştır. Bu bulgu çerçevesinde benzer eğitimlerin tüm Türkiye’de yaygınlaştırılabilir. Bunun yanında öğrencilerin yaş düzeylerine uygun biçimde eğitimler geliştirilerek lise ve yükseköğretim düzeyinde de benzer eğitimlerin verilebilir.

Araştırmada öğrencilere verilen eğitimler, bireysel modeli temel alınarak gerçekleştirilmiştir. Bu eğitimler bireysel farkındalığı artırmış sanal zorbalık farkındalığını bireysel düzeyde geliştirmiştir. Eğitim kurumlarında yürütülecek olan ileriki çalışmalarda okul temelli eğitimler planlanabilir. Okul temelli geliştirilecek eğitimlerde okul yöneticileri, öğretmenler, diğer çalışanlar ve ailelere yönelik eğitimlerle okul çapında farkındalık geliştirilebilir. Ayrıca okul temelli bir yaklaşımla bu eğitimin daha büyük öğrenci kitlelerine ulaşmasının daha etkili olabileceği düşünülmektedir.

Araştırmada verilen eğitimle sanal zorbalık farkındalığının alt boyutlarından okul, bilgi ve sorun boyutlarında farklılık oluşmamıştır. Bundan sonraki çalışmalarda bu boyutları geliştirici eğitimlerin nitelikleri ve özellikleri konusunda yapılması gerekenlerle ilgili çalışmalar yürütülebilir.

Araştırmada öğrencilere sanal zorbalık farkındalığını artırmak üzere bir eğitim programı geliştirilmiştir. Bundan sonraki çalışmalarda ise sanal zorbalıkla baş etme, empati, bilişim güvenliği ve etiği ile ilgili eğitimler gerçekleştirilebilir. Ayrıca bireysel gerçekleştirilecek eğitimlerde sanal zorbalık olaylarının örnek olay olarak ele alınıp bu olaylara yönelik empati, baş etme ve önleme yollarına yönelik çalışmalar yürütülebilir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Y. (2014). Effect Of Case–Based Video Support On Cyberbullying Awareness. *Australian Educational Computing*, 29(1).
- Alkan, C. (1998). *Eğitim Teknolojisi, Disiplin Kuram Süreç Ortam Uzman Uygulama*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Alkan, C. (2011). *Eğitim Teknolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Arıcak, O. T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Sarıbeyoğlu, S., Çıplak, S., Yılmaz, N., ve Memmedov, C. (2008). Cyberbullying Among Turkish Adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*, 11 (3), 253-261.
- Arıcak, O. T. (2009). Psychiatric Symptomatology As A Predictor Of Cyberbullying Among University Students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 34(1), 169.
- Arıcak, O. T. (2011). Siber Zorbalık: Gençlerimizi Bekleyen Yeni Tehlike. *Kariyer Penceresi*, 2(6), 10-12.
- Avşar, Ü. Z., Cansever, Z., SattarKhan, H. A. A., ve Avşar, Ü. (2012). Üçüncü Sınıf Tıp Öğrencilerinde Profesyonizm Farkındalığını Arttırma: Bir Çalıştayın Sonuçları. *Tıp Eğitimi Dünyası*, 35 (35), 21-29.
- Ayas, T., ve Horzum, M. B. (2012). İlköğretim Öğrencilerinin Sanal Zorba ve Mağdur Olma Durumu. *İlköğretim Online*, 11 (2), 369-380.
- Ayas, T. (2014). Prediction Cyber Bullying With Respect To Depression, Anxiety And Gender Variables. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1 (1), 1-17.
- Ayas., T. (2016). Sanal Zorbalık. T. Ayas - M. B. Horzum (Ed.) *Teknolojinin Olumsuz Etkileri* (147-184). Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Ayas, T., Aydın, F. ve Horzum, M. B. (2016). Cyberbullying Awareness Scale: A Validity and Realiablity Study. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 4, 38-51.
- Başboğaoğlu, U. (2009). Öğretim Sürecinde Kullanılan Araçlar ve Görsel İşitsel Araçlar. Ö. Demirel – E. Altun (Ed.) *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı* (70-87). Ankara: Pegem Akademi.

- Baştürk Akca, E., Sayımer, İ. ve Ergül, S. (2015). Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Medya Kullanımları ve Siber Zorbalık Deneyimleri: Ankara Örneği. *Global Media Journal: Turkish Edition*, 5 (10), 71-86.
- Bektaş Öztaşkın, Ö. (2013). Sosyal Bilgiler Derslerinde Belgesel Film Kullanımının Akademik Başarıya ve Bilinçli Farkındalık Düzeylerine Etkisi. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 147-162.
- Belsey, W. B. (2004). Cyberbullying: An Emerging Threat To The “Always On” Generation.
http://www.cyberbullying.ca/pdf/Cyberbullying_Article_by_Bill_Belsey.pdf
adresinden 17.05.2016 tarihinde erişilmiştir.
- Beran, T., ve Li, Q. (2008). The Relationship Between Cyberbullying And School Bullying. *The Journal of Student Wellbeing*, 1 (2), 16-33.
- Beringer, A. (2011). *Teacher’s Perceptions And Awareness Of Cyberbullying Among Middle School Students*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. The College at Brockport, State University, New York.
- Bulut, Y. ve Alcı, B. (2014). Cyberbullying Among Secondary School Students. *Kalem Eğitim ve Sağlık Hizmetleri Vakfı*, 45-64.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, E. Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri (14. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ciucci, E., Baroncelli, A., ve Nowicki, S. (2014). Emotion Perception Accuracy And Bias İn Face-To-Face Versus Cyberbullying. *The Journal Of Genetic Psychology*. 175 (5), 382-400.
- Christakis, N. A., & Fowler, J. H. (2007). The Spread Of Obesity İn A Large Social Network Over 32 Years. *New England Journal Of Medicine*, 357(4), 370-379.
- Clarke B., D. (2013). *Parents’ Perceptions And Awareness Of Cyberbullying Of Children And Adolescents*. Yayınlanmamış doktora tezi. Antioch University, The Department of Clinical Psychology, New England.

- Çivildağ, A., ve Cooper, H. T. (2013). Ergenlerde Siber Zorba ve Öfkenin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma: Niğde İli Örneği. *International Journal of Social Science*, 6 (1), 497-511.
- Dehue, F., Bolman, C., ve Völlink, T. (2008). Cyberbullying: Youngsters' Experiences And Parental Perception. *CyberPsychology & Behavior*, 11 (2), 217-223.
- Diden, R., Scholte, R. H., Korzilius, H., De Moor, J. M., Vermeulen, A., O'Reilly, M., Lang, R. ve Lancioni, G. E. (2009). Cyberbullying Among Students With Intellectual And Developmental Disability in Special Education Settings. *Developmental Neurorehabilitation*, 12 (3), 146-151.
- Dilmaç, B., ve Aydoğan, D. (2010). Values As A Predictor Of Cyber-Bullying Among Secondary School Students. *International Journal of Human and Social Sciences*, 5 (3), 185-188.
- Duman, İ., Uysal, M. ve Hamutoğlu N., B. (2016). Sosyal Ağ Bağımlılığı. T. Ayas - M. B. Horzum (Ed.) *Teknolojinin Olumsuz Etkileri* (123-144). Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). A New Face Of Peer Bullying: Cyber Bullying. *Journal of Euroasian Educational Research*, 27, 31-42.
- Griffiths, M. (2000). Internet Addiction-Time To Be Taken Seriously?. *Addiction Research*, 8(5), 413-418.
- Grüsser, S. M., Thalemann, R., ve Griffiths, M. D. (2006). Excessive Computer Game Playing: Evidence For Addiction And Aggression?. *CyberPsychology & Behavior*, 10(2), 290-292.
- Gülbahar, Y. (2012). Öğretim Araç ve Gereçleri. K. Selvi (Ed.) *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı* (s.85-126). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Hinduja, S., ve Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: An Exploratory Analysis Of Factors Related To Offending And Victimization. *Deviant Behavior*, 29 (2), 129-156.
- Hinduja, S., ve Patchin, J. W. (2014). *Bullying Beyond The Schoolyard: Preventing And Responding To Cyberbullying*. Corwin Press.

- Horzum, M., Ayas, T., ve Öakır-Balta, Ö. (2008). Computer Game Addiction Scale For Children. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 3(30), 77-88.
- Horzum, M. B., ve Ayas, T. (2013). Rehber Öğretmenlerin Sanal Zorbalık Farkındalık Düzeyinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28 (3), 195-205.
- Horzum, M. B., Güngören, C. Ö. ve Demir Kaymak, Z. (2016). Oyun Bağımlılığı. T. Ayas - M. B. Horzum (Ed.) *Teknolojinin Olumsuz Etkileri* (83-122). Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Huang, Y. Y., ve Chou, C. (2010). An Analysis Of Multiple Factors Of Cyberbullying Among Junior High School Students in Taiwan. *Computers in Human Behavior*, 26 (6), 1581-1590.
- Keser, H., ve Kavuk, M. (2014). Okulda Siber Zorbalık Farkındalık Anketinin Geliştirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(1), 17-30.
- Kocaşahan, N. (2012). *Lise ve Üniversite Öğrencilerinde Akran Zorbalığı ve Sanal Zorbalık*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Kowalski, R. M., ve Limber, S. P. (2007). Electronic Bullying Among Middle School Students. *Journal Of Adolescent Health*, 41(6), 22-30.
- Kuss, D. J., ve Griffiths, M. D. (2011). Online Social Networking And Addiction—A Review Of The Psychological Literature. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, 8(9), 3528-3552.
- Li, Q. (2006). Cyberbullying in Schools A Research Of Gender Differences. *School Psychology International*, 27 (2), 157-170.
- Li, Q. (2008). A Cross-Cultural Comparison Of Adolescents' Experience Related To Cyberbullying. *Educational Research*, 50 (3), 223-234.
- Mishna, F., Saini, M., ve Solomon, S. (2009). Ongoing And Online: Children And Youth's Perceptions Of Cyber Bullying. *Children and Youth Services Review*, 31(12), 1222-1228.

- Nalwa, K., ve Anand, A. P. (2003). Internet Addiction In Students: A Cause Of Concern. *CyberPsychology & Behavior*, 6(6), 653-656.
- Odora, R. J., ve Matoti, S. N. (2015). The Nature And Prevalence Of Cyber Bullying Behaviors Among South African High School Learners. *Int J Edu Sci*, 10(3), 399-409.
- Oktaç, S., ve Çakır, R. (2013). Teknoloji Destekli Beyin Temelli Öğrenmenin Öğrencilerin Akademik Başarıları, Hatırlama Düzeyleri ve Üstbilişsel Farkındalık Düzeylerine Etkisi. *Journal of Turkish Science Education*, 10 (3), 3-23.
- Olumide, A. O., Adams, P., & Amodu, O. K. (2015). International Note: Awareness And Context Of Cyber-Harassment Among Secondary School Students İn Oyo State, Nigeria. *Journal of Adolescence*, 39, 10-14.
- Özçelik, S., Kengeç, L., Çeliksöz, A., Değerli, S., Ataş, A. D. ve Poyraz, Ö. (2007). Kistik Ekinokokkoz: Bir Toplum Bilgilendirme Ve Farkındalık Yaratma Çalışması. *Türkiye Parazitolojisi Dergisi*, 31, 313-317.
- Özdemir, M., ve Akar, F. (2011). Lise Öğrencilerinin Siber-Zorbalığa İlişkin Görüşlerinin Bazı Değişkenler Bakımından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 4 (4), 605-626.
- Padır, M., A. (2016). Akıllı Telefon Bağımlılığı. T. Ayas - M. B. Horzum (Ed.) *Teknolojinin Olumsuz Etkileri* (107-122). Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Patchin, J. W., ve Hinduja, S. (2006). Bullies Move Beyond The Schoolyard A Preliminary Look At Cyberbullying. *Youth Violence And Juvenile Justice*, 4 (2), 148-169.
- Patchin, J. W., ve Hinduja, S. (2010). Cyberbullying And Self-Esteem. *Journal of School Health*, 80(12), 614-621.
- Peker, A. (2015). Analyzing The Risk Factors Predicting The Cyberbullying Status Of Secondary School Students. *Eğitim ve Bilim*, 40 (181), 57-75.
- Salı, J. B., Başak, B. E., ve Akca, E. B. (2015). Türkiye'de Ortaokul Öğrencileri Arasında Siber Zorbalık. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 5 (2), 109-130.

- Sánchez, F. C., Romero, M. F., Navarro-Zaragoza, J., Ruiz-Cabello, A. L., Frantzisko, O. R., ve Maldonado, A. L. (2016). Prevalence And Patterns Of Traditional Bullying Victimization And Cyber-Teasing Among College Population in Spain. *BMC Public Health*, 16(1), 1-10.
- Sezer, B., Yılmaz, R., ve Karaoğlan Yılmaz, F. G. (2015). Cyber Bullying And Teachers' Awareness. *Internet Research*, 25 (4), 674-687.
- Schneider, S. K., O'Donnell, L., Stueve, A., ve Coulter, R. W. (2012). Cyberbullying, School Bullying, And Psychological Distress: A Regional Census Of High School Students. *American Journal of Public Health*, 102 (1), 171-177.
- Simon, Y. R. (1983). Pursuit Of Happiness And Lust For Powerin Technological Society. In C. Mitcham ve R. Mackey (Edt.), *Philosophy and Technology*. New York: Free Press.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., ve Tippett, N. (2006). An Investigation Into Cyberbullying, Its Forms, Awareness And İmpact, And The Relationship Between Age And Gender in Cyberbullying. Research Brief No. RBX03-06. London: DfES.
- Şahin, M., Sarı, S. V., Özer, Ö., ve Er, S. H. (2010). Lise Öğrencilerinin Siber Zorba Davranışlarda Bulunma ve Maruz Kalma Durumlarına İlişkin Görüşleri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270.
- Şahinaslan, E., Kandemir, R., ve Şahinaslan, Ö. (2009). Bilgi Güvenliği Farkındalık Eğitim Örneği. XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, Şanlıurfa.
- Şar A. H., T., Ayas, ve Horzum, M. B. (2015). Developing the Smart Phone Addiction Scale and Its Validity and Reliability Study. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 2(3), 1-17.
- Tamer, N., ve Vatanartıran, S. (2014). Ergenlerin Teknolojik Zorbalık Algıları. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 1 (2), 1-20.
- Tamer, N. ve Vatanartıran, S. (2015). Ergenlerin Teknolojik Zorbalık Algılarının Belirlenmesi ve Teknolojik Zorbalık Farkındalığı Eğitime Yönelik Bir Pilot Uygulama Nitel Sonuçlar. *Milli Eğitim*, 20, 40-55.

- Taş, İ. (2016). İnternet Bağımlılığı. T. Ayas - M. B. Horzum (Ed.) *Teknolojinin Olumsuz Etkileri* (11-82). Ankara: Ayrıntı Basımevi.
- Yaman, E., ve Peker, A. (2012). Ergenlerin Siber Zorbalık Ve Siber Mağduriyete İlişkin Algıları. *University of Gaziantep Journal of Social Sciences*, 11(3), 819-833.
- Yenilmez, Y., ve Seferoğlu, S. S. (2013). Sanal Zorbalık ve Öğretmenlerin Farkındalık Durumlarına Bir Bakış. *Education and Science*, 38 (169), 420-432.
- Yılmaz, H. (2010). An Examination Of Preservice Teachers' Perceptions Of Cyberbullying. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education*, 6 (4), 263-270.
- Walrave, M., ve Heirman, W. (2011). Cyberbullying: Predicting Victimization And Perpetration. *Children & Society*, 25 (1), 59-72.
- Willard, N. (2005). Educator's Guide To Cyberbullyingand Cyberthreats. <https://education.ohio.gov/getattachment/Topics/Other-Resources/School-Safety/Safe-and-Supportive-Learning/Anti-Harassment-Intimidation-and-Bullying-Resource/Educator-s-Guide-Cyber-Safety.pdf.aspx> adresinden 10.05.2016 tarihinde erişilmiştir.
- Wright, V. H., Burnham, J. J., Christopher, T. I., ve Heather, N. O. (2009). Cyberbullying: Using Virtual Scenarios To Educate And Raise Awareness. *Journal of Computing in Teacher Education*, 26 (1), 35-42.
- WEB1 <http://www.tdk.gov.tr/> adresinden 14.05.2016 tarihinde erişilmiştir.
- WEB2 <http://www.tdk.gov.tr/> adresinden 08.06.2016 tarihinde erişilmiştir.
- WEB3 <http://www.merriam-webster.com/dictionary/awareness> adresinden 20.06.2016 tarihinde erişilmiştir.
- WEB4 <http://www.internetworldstats.com/stats.htm> adresinden 30.07.2016 tarihinde erişilmiştir.

EKLER

EK-1. Sanal Zorbalık Eğitimi

1. Oturum

Amaç: Geleneksel zorbalık ve sanal zorbalığı ayırt etmek, sanal zorbalık türlerini fark etmek, sanal ortamda yaptıklarını ve yapılanların zarar verebileceğini fark etmek.

Uygulama: Öğrencilere verilecek eğitimin amacı açıklandıktan sonra öğrencilere “Zorbalık nedir?” sorusu sorularak öğrencilerden zorbalık tanımının yapılması istendi. Söz hakkı alan öğrenciler zorbalığı tanımını yaptıktan sonra zorbalık tanımını yapmaya çalışan öğrenciler ile birlikte genel tanım yapıldı. Öğrencilere zorbalık ile ilgili deneyimi olan ya da zorbalığa tanık olan öğrencilerden örnekler vermeleri istendi.

“Sanal zorbalık nedir?” sorusu sorularak öğrencilerden sanal zorbalık tanımının yapılması istendi. Öğrencilerin sanal zorbalık tanımını yapmakta zorlandıkları gözlemlendi Öğrencilere sanal zorbalık tanımı ile ilgili ipuçları verilerek öğrencilerin katılımı sağlandı. Sanal zorbalık tanımı araştırmacı ve öğrenciler tarafından ortaklaşa yapıldı.

Öğrencilere “Sanal zorbalığı geleneksel zorbalıktan ayıran özellikler nelerdir?” sorusu sorularak öğrencilerin sanal zorbalığı ve geleneksel zorbalığı ayırt etmesi istendi. Öğrencilerin çoğunluğu sanal zorbalığın bilgisayar ve internetten (daha çok Facebook’tan) yapıldığını, geleneksel zorbalığın ise yüz yüze yapıldığı cevaplarını verdikleri gözlemlendi. Soru cevap tekniğine dayalı olarak geleneksel zorbalık yapan kişilerin kimliğinin belli olduğunu, sanal ortamda kişilerin kimliğini gizleyebildiğini, geleneksel zorbalık yapılan yerde sadece oradaki kişiler şahit olabilirken, sanal ortamda herkesin görüp, şahit olabileceğini ve sanal ortamda kötü olan bir şey (fotoğraf, video vb.) ile karşılaşmak gerçek hayattakine göre daha olumsuz etkilerinin olduğu üzerinde durulmuştur.

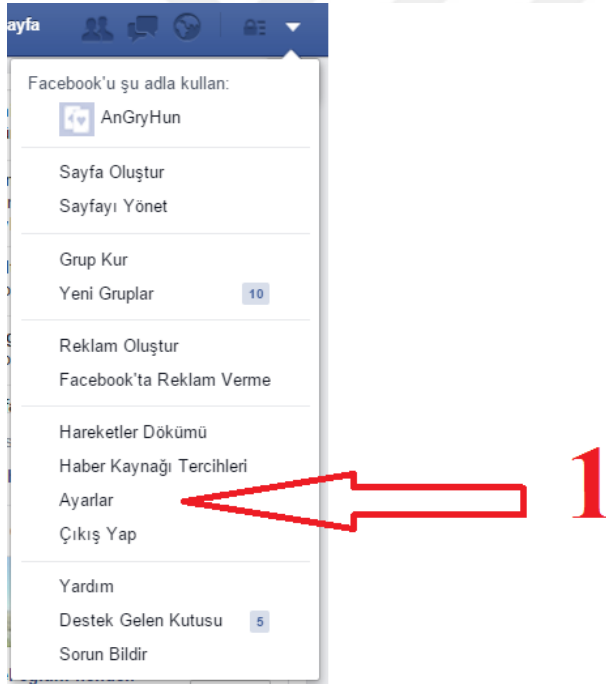
Sanal zorbalık türleri başlığı altında internet ortamında ve internet ortamında olmadan yapılan sanal zorbalık türleri açıklandı. Bununla birlikte öğrencilerin açıklanan sanal zorbalık türlerinden hangilerini yaptıklarını ve hangilerine şahit oldukları sorularak cevaplamaları istendi. Öğrenciler deneyimlerini anlattıktan sonra anlattıklarına benzer

ve ya farklı yaşanmış sanal zorbalık örneklerinin de verilerek sanal zorbalığın farklı türlerinin de yapıldığı açıklandı.

2. Oturum

Amaç: Öğrencilerin sanal zorbalık ile karşı karşıya kalmamak için yapması gerekenlerin farkında olmak, sanal zorbalık ile karşılaştıklarında yapabileceklerinin farkına varmak.

Bilişim sınıfında öğrencilere sanal zorbalık ile karşı karşıya kalmamak için ve sanal zorbalık ile karşılaştıklarında yapacakları anlatılmıştır. Öğrencilerin çoğu Facebook kullandığı için bu eğitim Facebook kullanılarak yapılmıştır. İlk olarak Facebook hesaplarının şifreleri başka biri tarafından ele geçirilmemesi için alınacak tedbirler anlatılmıştır. İlk olarak Facebook hesabına giriş yaptıktan sonra sağ taraftaki menüler kısmından “Ayarlar” sekmesine tıklanılması gerektiği gösterildi.

Şekil 2. Facebook Kullanıcı Ayarları

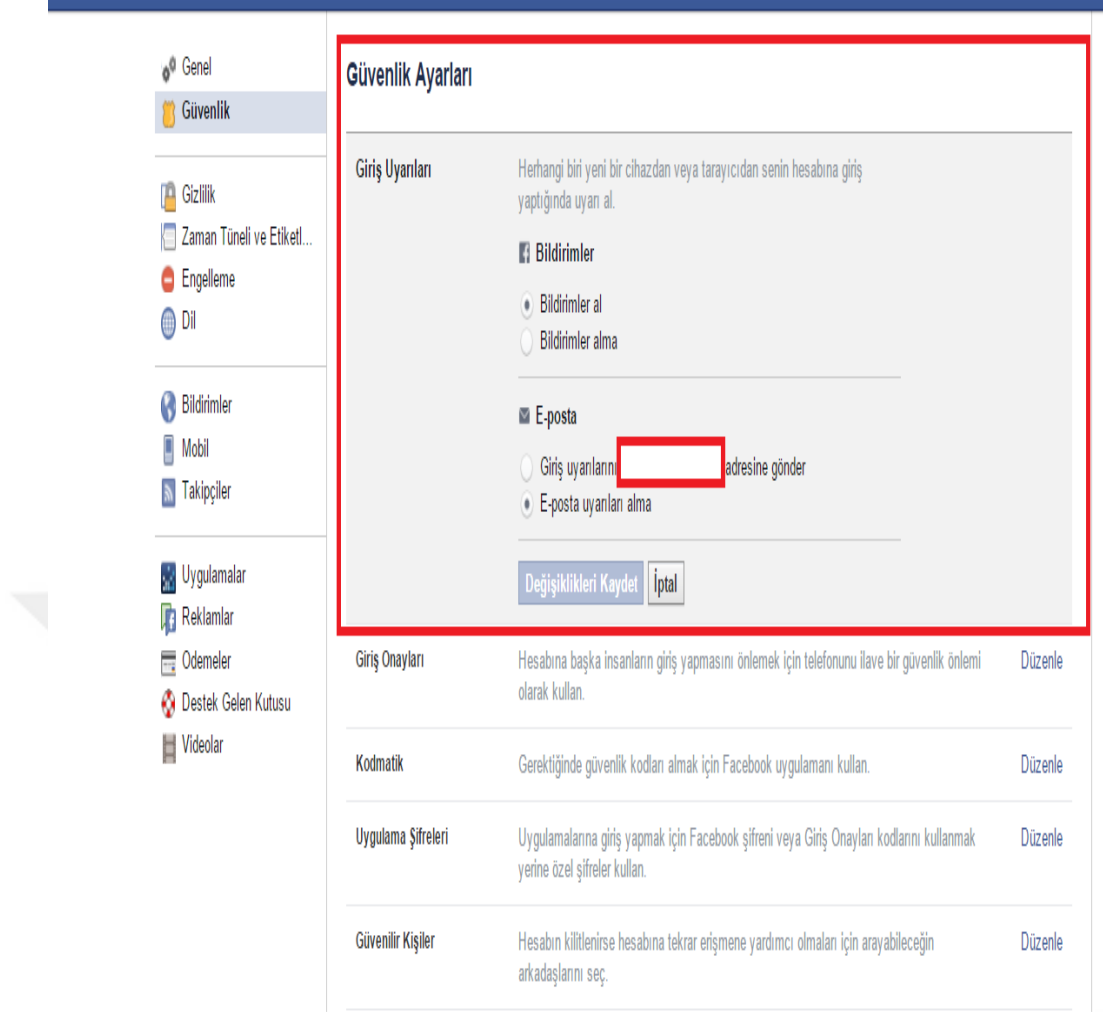
Ayarlar sekmesine tıklandıktan sonra ayarlar sekmesinin yapılabileceklerinin listesi menü halinde sıralandığı öğrencilere gösterilmiştir. Şifrelerinin bir başkasının eline geçmemesi için güvenlik ayarlarının yapılması gerektiği vurgulandı. İkinci adım olarak “Güvenlik” sekmesine tıklandı. Bununla birlikte üçüncü ve dördüncü adım izlendi.

Güvenlik Ayarları		
Giriş Uyarıları	Herhangi biri yeni bir cihazdan veya tarayıcıdan senin hesabına giriş yaptığında uyarı al.	Düzenle
Giriş Onayları	Hesabına başka insanların giriş yapmasını önlemek için telefonunu ilave bir güvenlik önlemi olarak kullan.	Düzenle
Kodmatik	Gerektiğinde güvenlik kodları almak için Facebook uygulamasını kullan.	Düzenle
Uygulama Şifreleri	Uygulamalarına giriş yapmak için Facebook şifreni veya Giriş Onayları kodlarını kullanmak yerine özel şifreler kullan.	Düzenle
Güvenilir Kişiler	Hesabın kilitlenirse hesabına tekrar erişmene yardımcı olmaları için arayabileceğin arkadaşlarını seç.	Düzenle
Tarayıcıların ve Uygulamaların	Hangi tarayıcıları sık kullandığın tarayıcılar olarak kaydettiğini gözden geçir.	Düzenle
Giriş Yaptığın Yer	Şu anda Facebook'a giriş yapmış olduğun yeri gözden geçir ve yönet.	Düzenle
Hesap Vârisi	Sana bir şey olursa hesabınla ilgilenen bir akrabayı veya yakın arkadaşını seç.	Düzenle
Hesabını Dondur	Hesabını aktif tutmak mı, yoksa dondurmak mı istediğini seç.	Düzenle

Şekil 3. Facebook Kullanıcı Güvenlik Ayarları

Güvenlik Ayarları		
Giriş Uyarıları	Herhangi biri yeni bir cihazdan veya tarayıcıdan senin hesabına giriş yaptığında uyarı al.	Düzenle
Giriş Onayları	Hesabına başka insanların giriş yapmasını önlemek için telefonunu ilave bir güvenlik önlemi olarak kullan.	Düzenle
Kodmatik	Gerektiğinde güvenlik kodları almak için Facebook uygulamasını kullan.	Düzenle
Uygulama Şifreleri	Uygulamalarına giriş yapmak için Facebook şifreni veya Giriş Onayları kodlarını kullanmak yerine özel şifreler kullan.	Düzenle
Güvenilir Kişiler	Hesabın kilitlenirse hesabına tekrar erişmene yardımcı olmaları için arayabileceğin arkadaşlarını seç.	Düzenle
Tarayıcıların ve Uygulamaların	Hangi tarayıcıları sık kullandığın tarayıcılar olarak kaydettiğini gözden geçir.	Düzenle
Giriş Yaptığın Yer	Şu anda Facebook'a giriş yapmış olduğun yeri gözden geçir ve yönet.	Düzenle
Hesap Vârisi	Sana bir şey olursa hesabınla ilgilenen bir akrabayı veya yakın arkadaşını seç.	Düzenle
Hesabını Dondur	Hesabını aktif tutmak mı, yoksa dondurmak mı istediğini seç.	Düzenle

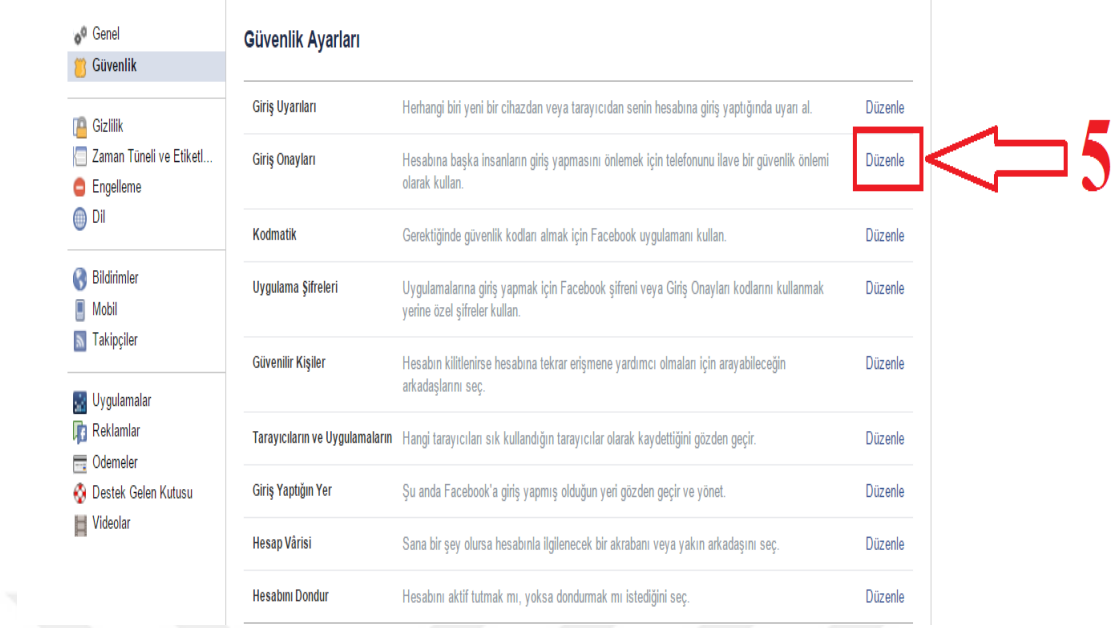
Şekil 4. Facebook Giriş Uyarıları Ayarları

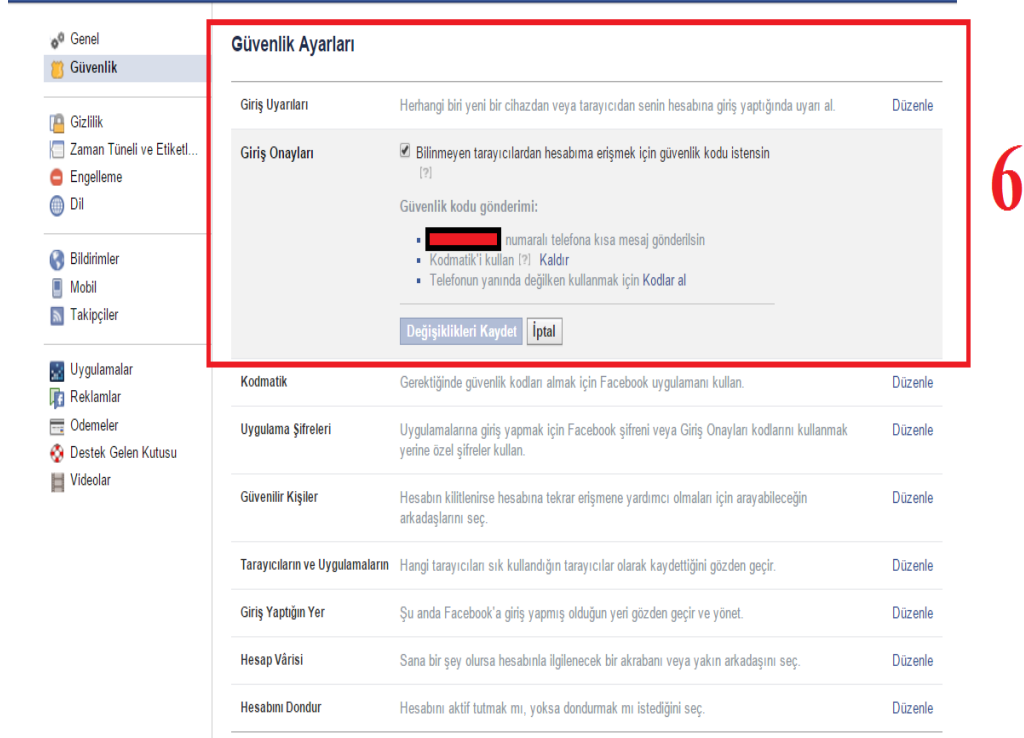
Şekil 5. Facebook Giriş Uyarıları Ayarları Listesi

Öğrencilere giriş uyarılarında bulunan bildirimler al seçeneğinin ve elektronik posta başlığı altında bulunan giriş uyarılarını belirtilen elektronik posta adresine gönder seçeneklerini işaretlemeleri istenmiştir. Bu ayarlar yapıldığında herhangi bir kişi şifrelerini ele geçirdiğinde ve hesabına giriş yaptığında Facebook tarafından bildirim alacakları ifade edildi. Şifre bir başkası tarafında ele geçirildiğinde giriş yapılırsa hemen bu durumu fark edecekleri açıklandı. Fark ettiklerinde ise hemen şifrelerinin değiştirmeleri gerektiği vurgulandı.

Şifrelerinin bir başkası tarafından ele geçirilmemesi için bir önemli ayar daha olan “giriş onayları” sekmesinin düzenlemelerinin yapılması da istendi. Beşinci adım olarak giriş onaylarının tam karşısında olan düzenle sekmesine tıklanıldı. Sonrasında ise altıncı adımla devam edildi.

Şekil 6. Facebook Giriş Onayları

Şekil 7. Facebook Giriş Onayları Listesi

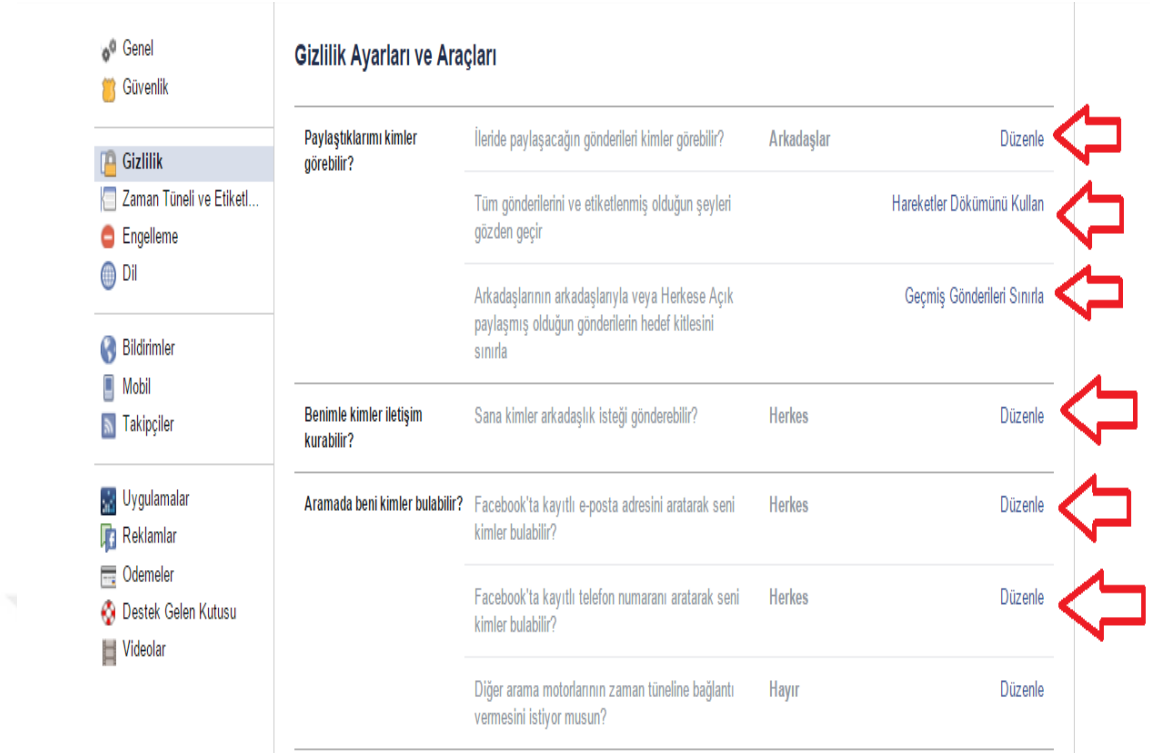
Giriş onayları listesinde bulunan “bilinmeyen tarayıcılardan hesabıma erişmek için güvenlik kodu istensin” sekmesinin seçili olması gerektiği gösterildi. Güvenlik kodunun alınabilmesi için ise telefon numaralarının girilmesi gerektiği öğrencilere belirtildi. Ayarların yapılması halinde herhangi bir kişinin şifresini ele geçiren biri

Facebook hesabına ulaşmaya çalışıldığında hesabın asıl sahibine kısa mesaj ile kod geleceğini, gelen kod olmadan Facebook hesabına giriş yapamayacağı belirtilmiştir. Öğrenciler şifrelerinin bir başkası tarafından ele geçirilse bile şifreyi ele geçiren kişinin giriş yapamayacağını fark etmişlerdir.

Şekil 8. Facebook Kodmatik Ayarları

Yedinci adım olarak kodmatik ayarlarının kısa mesaj olarak değil de Facebook uygulamalarını kullanarak da alabileceği vurgulanmıştır. Kısa mesajdan Facebook uygulamasına gelen kodun farkı ise 30 saniyede bir değiştiği öğrencilere belirtilmiştir. Kısa mesaj olarak gelen kodun ise kullanma süresi sayfa kapatılana kadar kullanabileceği açıklanmıştır. Bu yüzden hem telefonunuzu hem de şifrenizi bir başkası tarafından ele geçirilme olasılığının düşük olduğu ve alınan tedbirlerin hesaba girmeyi zorlaştırılacağı üzerinde durulmuştur. Ayarlamalar yapıldıktan sonra öğrenciler ile birlikte çalışıp çalışmadığı test edilmiştir. Şifre ile birlikte başka bir yerden Facebook hesabına girilmeye çalışılmış, telefona gelen kısa mesaj ve uygulamaya gelen mesaj öğrencilere gösterilmiştir.

Şekil 9. Facebook Gizlilik Ayarları ve Araçları

Sekizinci adımda ise gizlilik ayarları nasıl yapılması gerektiği eğitimi verilmiştir. Öğrencilerin fotoğrafları, videoları ve ya yazılanlarının tanımadıkları birinin görmemesi, alıp kullanamaması için gizlilik ayarlarının yapılması gösterilmiştir. Burada paylaştıklarımı kimler görebilir seçeneğinin sadece arkadaşlar seçeneğinin seçilmesi, paylaşılanların arkadaşımın arkadaşları da görebilir seçeneğinin ayarlarından da bahsedilmiştir. Benimle kimler iletişime geçebilir seçeneğinin ise aynı şekilde sadece arkadaşlar yapıldığında ise arkadaşı olmayan herhangi birinin mesaj atamayacağı ifade edilmiştir. Facebook aramalarında elektronik posta adresini ve telefon numarasını bilen bir kişinin arama yaptığında kendilerinin bulunma ayarının kapatılması, diğer arama motorlarında (Google, Yandex vb.) aranmasında bulunmaması içinde bu seçeneğinde hayır diyerek kapatılarak gizliliğini arttırabileceği gösterilmiştir. Öğrenciler bu ayarları yaparak herhangi birinin paylaştığı içeriklerin tanımadıkları kişilerin eline geçmesinin zorlaştığını, arkadaşları olmayan birinden mesaj almayacaklarını ve telefon ya da elektronik posta adreslerinin bilinse bile kendilerine kolayca ulaşamayacaklarının farkına varmışlardır.

3. Oturum

Amaç: Öğrencilerin sanal zorbalık ile karşı karşıya kalmamak için yapması gerekenlerin farkında olmak, sanal zorbalık ile karşılaştıklarında yapabileceklerinin farkına varmak.

Öğrencilerin Facebook hesaplarında kendilerine ait paylaşım sayfalarında kimlerin paylaşımda bulunabileceği, izinsiz etiketlenme ve kimsenin duvarlarında paylaşım yapamayacağından bahsedildi. Ayrıca ek olarak paylaşım yaptıkları fotoğraf, video ve yazı vb. içerikleri arkadaş olarak ekli olmayanların görmemesi için yapılması gereken ayarlarda anlatıldı.

Zaman Tüneli ve Etiketleme Ayarları

Zaman tüneline kimler bir şey ekleyebilir?	Zaman tüneline kimler paylaşımında bulunabilir?	Arkadaşlar	Düzenle
	Arkadaşlarının seni etiketlediği gönderiler zaman tüneline görünmeden önce onayına sunulmuş mu?	Açık	Düzenle
Zaman tüneline kimler kimler görebilir?	Diğer insanların zaman tüneline neleri gördüğünü gözden geçir	Başkasının Gözünden Gör	
	Etiketlendiğin gönderileri zaman tüneline kimler görebilir?	Arkadaşlar	Düzenle
	Başkasının senin zaman tüneline paylaştığı gönderileri kimler görebilir?	Arkadaşlar	Düzenle
İnsanların eklediği etiketleri ve etiketleme önerilerini nasıl yönetebilirim?	İnsanların senin gönderilerine eklediği etiketler Facebook'ta gözükmeden önce onayına sunulmuş mu?	Açık	Düzenle
	Bir gönderide etiketlendiğinde, hedef kitlede olmayan kimleri hedef kitleye eklemek istersin?	Arkadaşlar	Düzenle
	Sana benzeyen fotoğraflar yüklediğinde, kimlere seni etiketlemesi önerilsin	Hiç Kimse	Düzenle

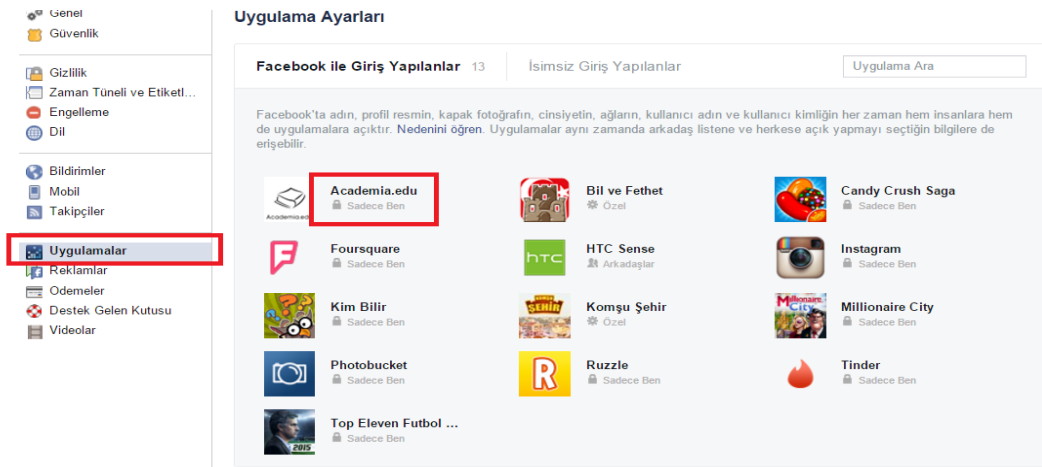
Şekil 10. Facebook Zaman Tüneli ve Etkilenme Ayarları

Uygulama yapıldıktan sonra bir başka Facebook hesabından giriş yapılarak yapılanlar test edildi. Öğrenciler paylaşılanların arkadaşı olmayan birinin göremediğini ve ulaşamadığını, bir içeriğe etiketlendikleri zaman kendilerine bildirim geldiğini, etkilendikleri içeriklerinin kendi duvarlarında anında paylaşılmadığını ve zaman tünellerinde kimler paylaşım yapabilecek yetkiyi verebilme özelliklerinin farkına varmışlardır.

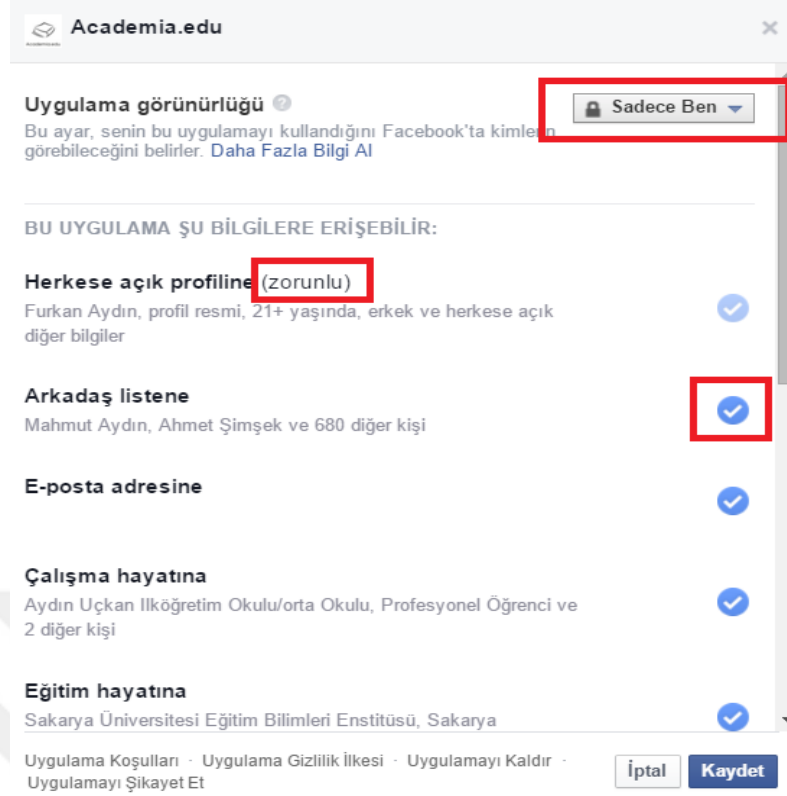

Şekil 11. Facebook Takipçi Ayarları

Takipçi ayarlarında ise öğrenciler eğer bu özelliği herkes diye seçili yaparsa hangi durumların aktif olacağından bahsedildi. Arkadaşı olmayan herhangi birinin kendilerinin izin vermesi gerekmeksizin paylaştıkları içeriklere takipçileri erişebildiği açıklanmıştır. Fotoğraf, video ve ya yazı paylaştıklarında bir başkası bu içeriklere takipçisi olarak erişebildiğinin farkına varmışlardır. Öğrencilerden istenen bu durumun tam tersi olan arkadaşlar olarak seçili kalması içeriklere ulaşmayı engellediği anlatılmıştır.

Şekil 12. Facebook Uygulama Ayarları

Şekil 13. Facebook Uygulama Görünürlüğü

Öğrencilere oynadıkları oyunlarının ve kullandıkları uygulamalarının izinlerine dikkat edilmesi gerektiği vurgulandı. Bazı uygulamaların her türlü izni zorunlu tuttukları, alınan bu izinlerle birlikte kişi listesinde olan diğer arkadaşlarına reklam içerikli mesaj gönderebildiği, duvarlarında paylaşımlar yapabildikleri, alınan kişisel bilgilere göre kendilerine reklam gönderebildiklerinden bahsedildi. Şekil 11 ve şekil 12’de gösterilen yerden reklamların çıkmaması için verilen izinlerin minimuma düşürülmesi gerektiği ifade edildi. Böylece öğrenciler oyun oynarken ve ya uygulama kullanırken izinleri düzenleyebileceklerini farkına varmışlardır.

Son olarak eğitimde internet kullanırken dikkat edilmesi gereken kurallar öğrencilere madde madde okunmuş ve öğrencilerden dikkat etmezsek başımıza ne gibi durumlar gelebilir diye soru yöneltilmiştir. Soru cevap etkinliğinden sonra eğitim sonlandırılmıştır. İnternette dikkat edilmesi gereken kurallar aşağıda verilmiştir.

- İnternette sohbet ederken, mesaj panosuna mesaj gönderirken, adınız, soyadınız, adresiniz, telefon numaranız gibi kişisel bilgilerinizi ve kredi kartı numaranızı asla vermeyin.

- Diğer kişilere internette kullandığınız adınızı ya da ya da parolanızı söylemeyin.
- İnternette aileniz ile birlikte gezinin. Eğer ailenizin zamanı uygun değilse, ziyaret ettiğiniz siteleri ailenize söyleyin.
- .Bazı insanların kötü niyetli olabileceklerini ve çocuk olmadıkları halde çocuk gibi davranabileceklerini unutmayın. Bu nedenle İnternette tanıştığınız kişileri ailenize söyleyin.
- Ayrıca yeni tanıştığınız kişilerden aldığınız mesajları ailenize gösterin ve onların onayı olmadan bu mesajlara cevap vermeyin
- Ailenize sormadan İnternet aracılığıyla hiçbir şey satın almayın ve hiçbir koşulda kredi kartı numarası vermeyin
- İnternette hiçbir tartışmaya ya da kavgaya katılmayın. Eğer biri sizinle tartışmaya ya da kavgaya yeltenirse, ona cevap vermeyin ve ailenizi konudan haberdar edin.
- İnternet ile ilgili konular hakkında hiçbir şeyi ailenizden saklamayın.
- Eğer biri size fotoğraf gönderir, girmemeniz gereken bir siteyi ziyaret etmenizi önerir ya da uygun olmayan bir dille konuşmayı önerirse, ailenizi bu durumdan haberdar edin.
- Eğer birisi yapmamanız gereken bir şeyi yapmayı isterse ailenize söyleyin.
- Ailenizin onayı olmadan internette tanıştığınız hiç kimseyle buluşmayın.
- İnternette tanıştığınız birisine ailenizin onayı olmadan bir şey göndermeyin.
- Sadece şaka yapıyor olsanız bile hiç kimseyi korkutmayın ve tehdit etmeyin.
- Arkadaşlarınızın ya da bir başkasının dalga geçme amacıyla fotoğraflarını eğlence için paylaşmayın.

EK-2. SANAL ZORBALIK FARKINDALIK ÖLÇEĞİ

Okul Numaranız;

Cinsiyetiniz: Kız () Erkek ()

Sınıfınız: 5.sınıf () 6.sınıf () 7.sınıf () 8.sınıf ()

Kendinize ait masaüstü/dizüstü bilgisayarınız/tabletiniz var mı? Evet () Hayır ()

Evinizde internet bağlantısı var mı? Evet () Hayır ()

Facebook kullanıyor musun? Evet () Hayır ()

Kaç yıldır Facebook kullanıyorsunuz?

1 yıl olmadı () 1yıl () 2 yıl () 3 yıl () 4 yıl ve üstü ()

Günde kaç saat bilgisayarla vakit geçiriyorsunuz?

1 saat () 2 saat () 3 saat () 4 saat ve üstü () Vakit geçirmiyorum ()

1.BÖLÜM

	Kesinlikle Katkıyorum	Katkıyorum	Kararsızım	Katkıyorum	Kesinlikle Katkıyorum
1. Sanal zorbalık olaylarının başıma gelmesinden endişelenirim.	1	2	3	4	5
2. Sanal zorbalık olaylarının arkadaşlarıma zarar vereceğini düşünürüm.					
4. Sanal zorbalık olaylarının yaşanması öğrencilere akademik ve psikolojik olarak zarar verir.					
4. Sanal zorbalık bir problemdir.					
5. Sanal zorbalığı tanımlamada kendime güvenirim.					
6. Bir davranışın sanal zorbalık olup olmadığını bilirim.					
7. Eğer bir sanal zorbalık olayına şahit olursam ya da duyarsam sanal zorbalığı durdurmak için bir şeyler yaparım.					
8. Milli eğitim bakanlığı ve okullar sanal zorbalık olaylarını önleme politikaları geliştirmelidir.					
9. Okullar, sanal zorbalık olaylarını önlemek için uzmanların vereceği seminerler düzenlemelidir.					
10. Öğretmenler öğrencilerin sanal zorbalıkla başa çıkabilmesi için sınıf içi etkinlikler düzenlemelidir.					
11. Yöneticiler sanal zorbalıkla baş edebilmek için okul çapında etkinlikler düzenlemelidir.					
12. Rehber öğretmenler sanal zorbalıkla başa çıkmak için etkinlikler düzenlemelidir.					
13. Okullarda sanal zorbalık olaylarıyla ilgili çalışmalar yapılmalıdır.					
14. Sanal zorbalık olaylarına maruz kalan öğrenciler rehber öğretmenlerden psikolojik destek almalıdır.					
15. Sanal zorbalığın tanıtılması için okullarda öğrenci grupları oluşturulmalıdır.					
16. Okullara sanal zorbalıkla ilgili bilgilendirme afişleri oluşturulup asılmalıdır.					
17. Sanal zorbalık olaylarıyla nasıl başa çıkabileceğimi bilirim.					
18. Okul personeline de sanal zorbalıkla ilgili bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.					
19. Öğretmenler sanal zorbalığı önlemek için bizlere eğitim vermelidir.					
20: Okul dışında sanal zorbalık ile başa çıkmak için etkinlikler düzenlenmelidir.					
21. Televizyon ve internet aracılığı ile sanal zorbalıkla ilgili bilgilendirme çalışmaları yapılmalıdır.					

ÖZGEÇMİŞ VE İLETİŞİM BİLGİLERİ

Furkan AYDIN, 1990 yılında İstanbul ilinde doğdu. İlk ve orta öğrenimi İstanbul'da tamamladı. Liseyi Alibeyköy Endüstri ve Meslek Lisesi Bilgisayar bölümünde 2004-2007 yılları arasında okudu. 2009 yılında Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi bölümünü kazandı.

2013 yılında Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri bölümünden mezun oldu ve aynı yıl Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi bölümü yüksek lisansa başladı. Şu an 155K444 Lise Öğrencilerinde Sanal Zorbalığın Yaygınlığı ve Önleme Programının Etkiliği adlı TÜBİTAK projesinde araştırmacı bursiyer olarak görev yapmaktadır. Yabancı dili İngilizcedir.

E-mail: furkanaydin@live.com